

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

„Beproeving“ en „verzoeking“

II (slot)

N.T.: Góð „verzoekt“ niet

Ons onderzoek inzake het begrip „beproeven“ (nsh) in het O.T. leidde tot de conclusie: het is God, die „beproeft“, en nooit satan. God stelde deze „beproeving“ in dienst van Israël's opvoeding.

We wenden ons nu tot het N.T., en richten onze aandacht op een woord (peirazein), dat nu eens door „verzoeken“, dan weer door „beproeven“ vertaald wordt. Het N.T. bedient zich hierbij van hetzelfde woord, dat de Septuaginta, de bekende griekse vertaling van het O.T. gebruikt voor de weergave van het reeds besproken hebreeuwse woord (nsh).

Gaan we nu in het N.T. de plaatsen na, waar dit woord voorkomt, dan doen we een tweede verrassende ontdekking: dit woord wordt nergens¹⁾ van God gebezigd, daarentegen wel van satan. Vandaar dat we dienen te vertalen met „verzoeken“, zo vaak de naam van satan in dit verband genoemd wordt: bij hem zit altijd een kwade opzet voor²⁾.

„Verzoeken“ is in de tijd van het N.T. kennelijk zó sterk doordrenkt van de bijgedachte van „kwade opzet“, dat we in Jac. 1 : 13 v.v. (de oudste bekende brief van het N.T.) op de categorische uitspraak stuiten: laat niemand, als hij verzocht wordt, zeggen: ik word van Godswege verzocht; want God kan door het kwade niet verzocht worden en **Hijzelf brengt ook niemand in verzoeking!** D.w.z.: zelf „verzoekt“ God niemand, God onderhoudt geen vriendschappelijke betrekkingen met „het kwade“, Hij poogt er ook niemand toe over te halen. We dienen ons daarom goed voor ogen te houden dat „iemand in verzoeking brengen, iemand verzoeken“ (Jac. 1 : 13) totaal iets anders is dan „iemand in verzoeking **leiden**“ (zesde bede³⁾).

.... maar Satan

Er wordt in het N.T. herhaaldelijk over „velerlei verzoeken“ gesproken. Maar Góðs naam wordt in dit verband nooit genoemd. Niet Hij heet de „verzoeker“: als er al een naam genoemd wordt, dan is het die van satan. Zo lezen we in Mt. 4 : 1 en p.p., dat Jezus door den duivel verzocht werd. In 1 Cor. 7 : 5 heet het: ...opdat niet de satan u verduke. Het is satan, die tot tweemaal toe uitdrukkelijk de naam „verzoeker“ krijgt: en de verzoeker kwam en zei tot Hem... (Mt. 4 : 3); ...om mij te vergewissen van uw geloof, of de verzoeker u misschien verzocht had, en onze inspanning vruchteloos geworden zou zijn (1 Thess. 3 : 5).

Het is niet doenlijk hier alle teksten te noemen, laat staan te bespreken, die op „verzoeking“ betrekking hebben. We vermelden nog een enkele, waaruit duidelijk blijkt dat de handeling van het „verzoeken“ niet van Góð uitgaat.

Allereerst: God is getrouw, die niet zal gezoeken (toelaten), dat gij boven vermogen verzocht wordt (1 Cor. 10 : 12, 13). Verder: ... dan weet de Here de godvruchtigen uit de

verzoeking te verlossen (2 Pt. 2 : 9; hetzelfde woord „verlossen“ als in de zesde bede: **verlos** ons van den boze!). Tenslotte: ... zie, de duivel zal sommigen uwer in de gevangenis werpen, opdat gij verzocht wordt (Op 2 : 10, vgl. 3 : 10).

Kwade opzet!

God en „verzoeken“ zijn ten enenmale onverenigbaar, aldus Jacobus. Dat wordt ons eens te meer duidelijk wanneer we de vraag stellen naar het motief: welke bedoeling steekt erachter? Wie nu alle plaatsen in het N.T. er nog eens zorgvuldig op nagaat, komt tot de ontdekking, dat „verzoeking“ precies het tegendeel beoogt van Góðs „beproeving“ in de tijd van het O.T. Het blijkt een pogen, de mens ertoe te bewegen, **niet** te wandelen op de weg des HEREN, **niet** te luisteren naar Góðs geboden, **niet** te leven naar Góðs thora: hem van zijn geloofs-standpunt af te brengen. Het duidelijkst komt dit uit in 1 Thess. 3 : 5. Paulus zendt Timotheüs naar Thessalonica om, naar hij zegt, „mij te vergewissen van uw geloof, of de verzoeker u misschien verzocht had, en onze inspanning vruchteloos geworden zou zijn“.

Zulk „verzoeken“ kan derhalve nooit Góðs werk zijn: het moet **duivels-werk** wezen. Het verwondert ons dan ook niet, dat, behalve Jezus, alléén Christus' gemeente blijkt verzocht te worden. Háár zo mogelijk van God af te brengen, is satans duidelijke oogmerk.

Omgekeerd kan „beproeven“ nooit duivels-werk zijn. God „beproeft“ den mens, teneinde te weten te komen, wat er in zijn hart is, of hij de les van zijn thora geleerd heeft. „Beproeven“ (nsh) en „verzoeken“ (peirazein) zijn bijgevolg twee totaal verschillende zaken. De moeilijkheden inzake de onderscheiding tussen beprouwen en verzoeken zijn o.i. vooral ontstaan, doordat de St. Vert. constant óók nsh daar met „verzoeken“ vertaalde.

In verzoeking leiden is iets anders.

God en „verzoeken“ zijn dus ten enenmale onverenigbaar, aldus Jacobus. God zelf „verzoekt“ niemand. Maar Hij kan iemand wél „in verzoeking **leiden**“. Hij kan de mens naar plaatsen dirigeren en in situaties brengen, waar die mens a.h.w. oog in oog met de verzoeker, met de boze komt te staan. De zesde bede spreekt dan ook in een adem over verzoeking en de boze!

Bij God ligt de beslissing de mens wel of niet in verzoeking te leiden. Dat volgt onmiddellijk uit de formulering van de zesde bede: leid ons niet in verzoeking. God kan de verzoeking al dan niet **toelaten** (1 Cor. 10 : 12, 13). Een mens kan dus al dan niet in (een situatie van) verzoeking (terecht) komen (Mt. 26 : 41 en p.p.). Toen de Geest Góðs op Jezus was neergedaald, werd Jezus door de Geest naar de woestijn geleid, om verzocht te worden door de duivel (Mt. 4 : 1 en p.p.).

Geen „kleuterleider“ meer

Het is opvallend, dat het N.T. niet spreekt over Góðs „op de proef stellen“, daarentegen

wél over satans „verzoeken“, en dat hangt nu o.i. samen met de ontwikkeling van Góðs heilswerk. Het is alleen te verklaren, wanneer we een open oog hebben voor het essentiële onderscheid tussen de beide bedelingen, waarvan de Schrift spreekt.

Sinds de dag dat Mozes' wens (Nu. 11 : 29) en Joël's profetie (Joël 2 : 28,29) werkelijkheid werden, dat is dus sinds de uitstorting van de H. Geest op alle vlees, leven we in een totaal andere periode. Nu zijn allen tot profeten gestempeld en de kerk heeft een „zelfstandigheid“, een mondigheid gekregen, die zij te voren niet bezat.

Het tijdvak van de „paedagoog“ („kleuterleider“), (Gal. 3 : 24) heeft afgedaan; dat van de christelijke **vrijheid** is aangebroken. De Schriften zijn „geopend“, ze zijn ten volle transparant gemaakt. Elk kan zomaar lezen en weten, zo goed als Petrus, de visser, zó maar de Schriften als koninkrijk kan (Hand. 2): er is geen „meester“ meer nodig, we zijn geen „kindertjes“ meer, die „kleingehouden“ moeten worden en nog van weinig weten.

Daar heeft de Heiland zelf op aangewerkt, blijkens zijn woorden: Ik noem u niet meer slaven, want de slaaf weet niet wat zijn heer doet (hij wordt er buiten gehouden, weet van niets); maar u heb Ik vrienden genoemd, omdat Ik **alles** wat Ik van mijn Vader gehoord heb, u heb bekend gemaakt (Joh. 15 : 15, vgl. 17 : 8, 14⁴⁾).

Eén van deze „vrienden“, de discipel Johannes, schrijft later aan de gemeente van Christus: ...gij hebt niet van node dat iemand u lere (1 Joh. 2 : 27, vgl. 2 : 20) en dat in verband met de zalving van de H. Geest. Héél Christus' gemeente, van jong tot oud is krachtens die zalving bekwaam en wordt geroepen het transparante evangelie in de wereld uit te dragen.

En nu God ons „alles“ heeft gezegd (de canon is gesloten), en wij „alles“ weten (de Schriften zijn transparant, vgl. Luc. 24 : 32 met 1 Pt. 1 : 10 v.v.) is onze positie anders geworden. Wij zijn geen onmondige kindertjes meer (de positie van Israël in het O.T.), maar mondiges zonen (Gal. 3 : 23 — 4 : 7). Wij zitten niet meer op school, in de klas, maar wij bekleden de rang van Góðs mede-arbeiders (1 Cor. 3 : 9), geschoolde arbeiders, medewerkers aan de bouw van het Koninkrijk Góðs. Niet maar „arbeiders“ in denigrerende zin, minderwaardig, maar volwaardig: met medezeggenschap in Góðs „bedrijf“: wij zullen over engelen oordelen (1 Cor. 6 : 3). Wij zijn weer in de adelstand van kinderen Góðs verheven.

Anders gezegd: wij mogen weer Góðs beeld zijn, God op aarde vertegenwoordigen; de ere-opdracht van Gen. 1 : 28 is ons genadig teruggeschonken.

De nieuwe situatie

In deze situatie stelt God zijn volk niet meer „op de proef“. Hij acht hen dat kinder stadium te boven. Het schoolbord, de lei met de tien woorden, 't kort begrip is afgedankt. De thora, Góðs onderricht staat in het hart geschreven (Jer. 31 : 33 v., Hebr. 8 : 10 v.). Zijn wij niet met man en macht volstandig ingeschakeld in de uitbouw van Zijn Koninkrijk?

Maar zó krijgt ook de formulering van de zesde bede zijn volle accent en betekenis. Dat mede-arbeider zijn, volwaardig, kan met zich meebrengen, dat God ons „in verzoeking leidt”, dat Hij ons naar plaatsen dirigeert en in situaties brengt, waar wij a.h.w. oog in oog met de verzoeker komen te staan, op diens allereigenst werkterrein: is de satan niet op de aarde geworpen (Op. 12 : 9)? Is de aarde, waarop wij mede-arbeiden aan de verwerking van het Koninkrijk der hemelen, niet het enige, hem overgebleven en overgelaten, terrein van zijn monsterlijke activiteit: „zoekende wien hij zou kunnen verslinden” (Pt. 5 : 8). Gaf hij al niet blijk van zijn duivelse geest en tegenwoordigheid in Jezus' en in Paulus' dagen (Hand. 16 : 16 v.v.)? Was hij niet te vinden temidden van de zeven gemeenten van Klein-Azië (Op. 2 : 9, 10)? Hij is in zijn middelen niet kieskeurig. Als het moet, gaat hij over lijken (Op. 2 : 10), maar zo nodig kan hij zich ook voordoen als een engel des lichts (2 Cor. 11 : 14)! Niet voor niets moet Johannes schrijven: wee de aarde en de zee, want de duivel is tot u nederge-daald in grote grimmigheid, wetende dat hij weinig tijd heeft (Op. 12 : 12). En hij heeft zijn „synagoges” in deze wereld, zijn bolwerken van medestanders en medestrijders, die hem dienen en die hij „beleert” (Op. 2 : 9).

... van onszelf zó zwak ...

Op deze situatie is nu de zesde bede afgestemd, naar het ons voorkomt; als wilde Jezus ons zeggen: meent niet dat uw ere-opkracht zo eenvoudig en zonder risico uit te voeren is. Dat was in het paradijs al niet zo. Weest waakzaam, en bidt dat gij niet in verzoeking komt (Mt. 26 : 41 en p.p.; vgl. Gal. 6 : 1). Bidt aldus: leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den boze. God kan het ons bij de uitvoering van onze taak makkelijk of moeilijk maken. Maar wij zullen ons zelf niet eigener beweging als vrijwilligers bij God aanmelden voor extra-riskante operaties. Laat staan dat wij onszelf in verzoeking begeven. Want wij mogen al Gods vrienden zijn, Gods mede-arbeiders, Zijn beeld op aarde, maar wee ons, als de eer daarvan ons

naar het hoofd stijgt en wij onszelf niet meer kennen. Als wij niet meer verstaan, zoals de H. Cat. het op het voetspoor van Tertullianus en Luther zo treffend uitdrukt, dat wij van onszelf zó zwak zijn, dat wij niet één ogenblik zouden kunnen standhouden....

Het getuigt van een diep verstaan der Schriften, wanneer de opstellers van de H. Cat. daaraan toevoegen: wil ons toch staande houden en sterken door de kracht uws Heiligen Geestes, opdat wij in deze **geestelijke** strijd niet onderliggen, maar altijd sterke weerstand doen, totdat wij eindelijk ten enenmale de overhand behouden!

E. R. Postma

¹⁾ Een uitzondering hierop vormt schijnbaar Hebr. 11 : 17. De N. Vert. leest hier: door het geloof heeft Abraham, toen hij verzocht werd, Izak ten offer gebracht.... De schrijver citeert hier echter vrij naar Gen. 22 : 1 v.v., en daar staat dat God Abraham op de proef stelde. We zagen al: de Septuaginta geeft „op de proef stellen” (nsh) weer met hetzelfde woord, dat in het N.T. voor óns woord „verzoeken” wordt gebezigd. Daarom dient men o.i. Hebr. 11 : 17 te vertalen met: „door het geloof heeft Abraham, toen hij op de proef gesteld werd....”. Een soortgelijk geval doet zich voor in Hebr. 3 : 8.

²⁾ Ook in het N.T. kan het woord verder weer dienen voor het „verzoeken” dan wel „beproeven van God (en nu ook van Jezus), alsmede van mensen: anderen (Op. 2 : 2) of zichzelf (2 Cor. 13 : 5). Hoe men in deze gevallen dient te vertalen hangt o.i. onder meer af van het erachter liggend motief.

³⁾ Naar het ons voorkomt, moet men deze stellige uitspraak terdege in rekening brengen bij het vertalen van het N.T. Om die reden ware het o.i. beter óók in Luc. 8 : 13, Hand. 20 : 19 en 1 Pt. 4 : 2 (vgl. de vertaling van hetzelfde woord in 1 Pt. 1 : 6!) te vertalen met „verzoeking”, en niet met „beproeving”, zoals de N. Vert. merkwaaardigerwijze alléén op deze drie plaatsen doet.

⁴⁾ Eerst met de uitstorting van de H. Geest is de nieuwe bedeling een **voldongen** feit. Daaruit valt het gebruik van *peirazein* in de zin van nsh te verklaren in Joh. 6 : 6. Jezus stelt zijn discipelen na een tijd van onderwijs op de proef: hebben zij zijn onderricht nu begrepen? De N. Vert. vertaalt hier o.i. terecht met „op de proef stellen”; persoonlijk achten wij deze weergave nog iets puntiger dan „beproeven”.

Wet en Evangelie ¹⁾

I

Het is op goede gronden te verdedigen dat de bekering van Paulus, zijn roeping tot heidenapostel, de belangrijkste gebeurtenis in de kerkgeschiedenis is, na de uitstorting van de Heilige Geest. Niet overtroffen en ook niet te overtreffen, naar de aard van zijn taak en plaats in de kerk.

Het feit dat Paulus later zo vaak over zijn roeping en bekering spreekt — bij ieder mens vrijwel één zaak — maakt dat al wel duidelijk. Hij doet dat niet uit een morbide zelfbe-haging, maar als het nodig is om de waarheid van het evangelie te verdedigen. Als het dienstbaar is aan de voortgang van het evangelie.

In Hand. 22 vertelt hij zijn eigen geschiedenis in zijn toespraak tot de Joden, als hij hen wil brengen tot het geloof in Christus. Evenzo in Hand. 26 in zijn toespraak tot Agrippa en Festus, als hij geroepen wordt tot verantwoording. In Galaten 1 vertelt hij hoe hij apostel geworden is, apostel der heidenen, als dat nodig is in verband met een dwaling binnengedrongen in de gemeenten van Galatië. Hij spreekt over zijn eigen ver-

leden in Fil. 3, kennelijk in hetzelfde verband als in de brief aan de Galaten. In 1 Cor. 15 noemt hij zijn verleden als vervolger van de kerk, als het noodzakelijk is om te vertellen wat vóór alle dingen geloofd moet worden. In 1 Tim. 1 spreekt hij ook weer over zijn goddeloze verleden. Daar ook om te illustreren het evangelie, dat hij verkondigd heeft. „Dit is een getrouw woord en alle aanneming waard, dat Christus Jezus in de wereld gekomen is om zondaren te behouden, onder welke ik een eerste plaats inneem. Maar hiertoe is mij ontferming bewezen, dat Jezus Christus in de eerste plaats in mij zijn ganse iankmoedigheid zou bewijzen tot een voorbeeld voor hen, die later op Hem zouden vertrouwen ten eeuwigen leven”. Ook daar waarschuwt Paulus voor mensen die een andere leer willen brengen. Leraars der wet, die niet beseffen wat ze zeggen.

Waarom juist Paulus?

Het is uiteraard niet toevallig, dat juist Paulus door God gebruikt is voor zulk een belangrijke plaats. Evenmin als het toevallig is dat een groot deel van het Nieuwe Testament van zijn hand is.

U weet: Paulus is begonnen als godslasteraar en vervolger. Zo ontmoeten wij hem voor het eerst in de Bijbel. Hij vervolgde de christenen als een bloeddorstig dier (Hand. 9 : 1). Het was echter geen bloeddorst die hem

dreef. Integendeel. Wat dan wel? Godsdienstige ijver. Hij meende Gode een dienst te bewijzen. In Hand. 26 : 9, 10 zegt hij: „Ik voor mij was tot de slotsom gekomen, dat ik tegen de naam van Jezus, den Nazoreeër, fel moest optreden, wat ik ook gedaan heb te Jeruzalem en ik heb velen van de heiligen in gevangnissen opgesloten....”.

Hij was tot de slotsom gekomen. Na ernstig beraad. Wie weet in strijd met zijn leermeester Gamaliël. Hij kwam tot de slotsom. Zo moet het. Het was een kruistochtmentaliteit die hem dreef, al is dat een vreemd woord in dit verband. God wilde het.

Van afkomst was hij een Farizeeër. Dat was een traditie in zijn geslacht. Zo fel was hij dat hij later kan zeggen, dat hij het in het nakomen van de Joodse verplichtingen het verder had gebracht dan velen van zijn tijdgenoten onder zijn volk, als hartstochtelijk ijveraar voor zijn voorvaderlijke overleveringen. (Gal. 1 : 14).

Uit liefde voor de wet van Jahve, uit liefde voor Israël, de gemeente Gods, vervolgde hij de aanhangers van Jezus van Nazareth.

Farizeïsme was de oorzaak. Het moet een geweldige beweging zijn, die tot zulk een ijver en opoffering weet aan te sporen.

Farizeïsme.

U kent het Farizeïsme uit de Schrift. De Here Jezus noemt hen huichelaars, hypocrieten (Matth. 23).

Nu moeten we het onszelf, als we zo iets lezen, niet al te gemakkelijk maken en alleen maar denken aan huichelaars in de zin van het woord in ons dagelijks spraakgebruik. Zo van iemand die voorgeeft iets te doen, maar het niet doet; iemand die voorgeeft iets te zijn, terwijl hij het niet is. Als we alleen hieraan denken, dan klopt het woord dat de Heiland tegen de Farizeeërs gebruikt, vaak niet.

Waarom niet?

Wel, de Here Jezus spreekt heel de groep aan. Alle wetgeleerden en Farizeeërs. En het is immers zeer onwaarschijnlijk dat een groep mensen — en dan nog een tamelijk grote groep — in zijn geheel uit dit soort huichelaars zou bestaan. We kunnen Paulus. Saulus van Tarsen, in die zin geen huichelaar noemen. Paulus zegt later van zich zelf dat hij in alle oprechtheid met grote ijver de HERE dacht te dienen. Hij meende immers Gode een dienst te bewijzen.

Toch valt ook Saulus van Tarsen onder dit oordeel van huichelaar, hoe vreemd het ook klinkt.

Ook de Farizeeër uit de gelijkenis van de Farizeeër en de tollenaar in Luc. 18 zouden wij geen huichelaar noemen. Deze man staat niet te pronken met wat hij niet gedaan heeft. Hij heeft het werkelijk wél gedaan. Tienden gegeven, etc.

Toch zijn ze het allemaal. Waarom? Nu op dit punt laat de H. Schrift ons niet in het onzekere. „Wacht u voor de zuurdesem, dat is de huichelarij, der Farizeeën” (Luc. 12 : 1). Zuurdesem is huichelarij. Hetzelfde zegt de Here Jezus in Matth. 16 : 6: „Ziet toe en wacht u voor de zuurdesem der Farizeeën en Sadduceeën”. De discipelen begrijpen dat niet. Daarom verklaart de Heiland dat nader. Dan staat er: „Toen zagen zij in, dat Hij hun niet gezegd had zich te wachten voor de zuurdesem der broden, maar voor de léér der Farizeeën en Sadduceeën.” (Matth. 16 : 12).

Hun zuurdesem is de leer. Die leer is huichelarij. Hun leer is huichelarij en maakt hen tot huichelaars.

U kent hun leer. De mens moest stipt leven naar alle regels van de wet des HEREN. Maar dat niet alleen. Ook stipt naar de overlevering.

Dat was overigens het ergste nog niet. Niet maar dat veel van hun wetten van eigen makelij waren — dat is vaak nog wel te verdragen — maar ze leerden op dat volbrengen van die wetten te vertrouwen. Het onderhouden

¹⁾ Dit is de tekst van een inleiding gehouden op de vergadering van de persvereniging Opbouw op 1 mei j.l. gehouden te Utrecht. De tekst is hier en daar gewijzigd en uitgebreid naar aanleiding van de vragen die gesteld werden in de bespreking.

van de wet werd een voorwerp van eigen gerechtigheid. God hield boek, zo zei men, van alle goede en kwade daden. Aan het einde van het leven één goede over? Dan gered. Aan het einde van het leven één te kort? Dan verloren. En daarom: werken, werken, werken. Stel je voor dat je er één te kort kwam.

Ten diepste is het de zonde van zaken te willen doen met God.

Ten diepste de zonde van het zichzelf willen redden. Ze lieten God geen God, de zondaar geen zondaar. Hun zonde is dus de zonde van de godsdienstige mens, die recht overeind wil blijven staan tegenover God en de mensen. De mens, die niet als goddeloze vrijgesproken wil worden. Nóch door God nóch door de mens. Die zich dus daarom tegenover God en de mensen anders voordoet dan hij is.

K. Schilder over het Farizeïsme.

In 1925 heeft K. Schilder, toen nog predikant in Delft, een brochure uitgegeven onder de titel „Gereformeerd Farizeïsme?”. Met een vraagteken. Ondertitel: „Zijn de Gereformeerden de Farizeeërs van deze tijd?”.

Aannemend dat deze brochure niet algemeen bekend is en van overtuiging dat het een goede en een belangrijke brochure is in onze situatie, neem ik de vrijheid U er wat uit te vertellen.

K.S. geeft de volgende kenmerken van het Farizeïsme.

1) Het is echt farizees te zweren bij eigen traditie (blz. 4).

2) Farizeeërs nemen geen aanklachten aan. „Zijn wij dan ook blind?” (blz. 6).

3) De farizeeër zegt nog iets meer dan: daar staat geschreven! Hij voegt er aan toe: **gij hebt gehoord, dat van de ouden gezegd is!** Een beroep op de Schrift voldoet niet; een beroep op de overlevering wel. Wie de Bijbel, voorzover men hem bezit, anders uitlegt dan de traditie aangeeft, die staat buiten het koninkrijk der hemelen”. (blz. 15).

4) Ze waren sterk in de kunst der verachting. De schare die de wet niet kent (blz. 24). Marc. 2 : 15 vv.

5) „Iedereen is welkom, die van het sterfhuis der vaderen een erfhuis maakt, zonder ooit „boelhuis” te houden” (blz. 25).

Boelhuis houden betekent uitverkoop houden. Een hoogst actuele opmerking, dunkt me.

6) Verder noemt K.S. nog: het opleggen van eigen inzicht aan anderen (blz.33). En:

7) „De Farizeeër, zodra hem het vuur te nauw aan de schenen gelegd wordt, moet trouwens wel de vlucht nemen tot de onschendbaarheid van het „ambt” (blz. 48). Dat is dunkt me evenzeer een opmerking van actuele waarde.

8) Het belangrijkste kenmerk is naar mijn mening, wat bij K.S. wel genoemd wordt, maar wat in het geheel van de brochure een beetje op de achtergrond raakt: de verkondiging van een God, die loon uitkeert naar verdienste. Van de reddende gerechtigheid maakt de Farizeeër betalende gerechtigheid (blz. 21).

Critiek

Schilder's peiling gaat m.i. niet diep genoeg. Hij is van de vaste overtuiging dat wat waarachtig gereformeerd is niet farizees kan zijn. En wat echt farizees is, niet echt gereformeerd is (blz. 39).

Dat zal wel waar wezen. K.S. noemt het een woekergewas. Maar dan toch echt een woekergewas, dat ons, gereformeerden, bedreigt (blz. 39).

Het is niet voor niets dat ons zo veel overgeleverd is over het Farizeïsme. Als we echt de inspiratie van de Schrift geloven is de ootmoedige conclusie voor de hand liggend, dat het Farizeïsme een gevaar is, dat de kerk van

alle eeuwen bedreigt. Juist het Farizeïsme. Aan andere afdwalingen, het Sadduceïsme b.v., met enige vereenvoudiging de vrijzinnigen van die dagen te noemen, wordt veel minder aandacht besteed.

K.S. peilt daarom niet diep genoeg, omdat hij van mening is dat het farizeïsme vervalten is in eenzijdigheid. „Slechts de eenzijdige loslating van één waarheid ten koste van de andere leidt er toe” (blz. 57).

Was het dat alleen maar! De Farizeeër weerspreekt niet een deel van de waarheid, maar de hele waarheid, de waarheid van het evangelie. Wie van Gods reddende gerechtigheid betalende gerechtigheid maakt door de mens, heeft van héél de Schrift van de eerste tot de laatste bladzijde niets begrepen.

Waarom is het Farizeïsme een zonde, die beslist de kerk van alle eeuwen bedreigt?

Nu, het is de oude zonde van het paradijs. Hoogmoed. Het als God willen zijn. Die zonde is na de verdrijving uit het paradijs niet gestorven. En bij de godsdienstige mens, zowel in het heidendom als in de kerk — uit die zonde zich in het wel gered willen zijn, maar niet gered willen worden.

K.S. noemt als één van de bewijzen waarom Gereformeerden geen Farizeeërs zijn, het feit dat het Farizeïsme altijd zelfverzekerd is. En zegt K.S. dan: iedereen die iets van de Gereformeerde kerken weet dat er veel onzekerheid des geloofs is”. De Gereformeerden zijn niet zo rustig verzekerd, als men wel smaalt. Het huisbezoek levert veel moeite op, omdat men telkens weer moet strijden tegen het gebrek aan verzekering van geloof” (blz. 46).

Dat laatste was blijkbaar in 1925 zo. Het is veelal nóg zo. Maar wat K.S. niet ziet is dat ook dit een uiting van Farizeïsme is. Men zoekt naar bewijzen dat men er bij behoort. Beking, bevinding, wedergeboorte. En wat het dan ook maar moge zijn. Dat varieert nog wel eens. Maar het is altijd een zoeken naar zekerheid buiten het geloof om. Het is steeds: niet met lege handen bij God aan willen komen. Het is steeds: tóch eerst zelf een beetje orde op zaken stellen, voordat men zich overgeeft aan die God, die goddelozen vrijspreekt.

Die onzekerheid, die K.S. in het geweer brengt als bewijs dat Gereformeerden geen Farizeeërs kunnen zijn, is geen bewijs dat er geen farizeïsme is. Het is ook de hoogmoedige houding van de mens tegenover zijn God. Die oude hoogmoed van het paradijs.

Amelink.

(ongecorrigeerd)

Kerkelijk Leven

De god der sophisten

Enige tijd geleden woonde ik een promotie bij in roomskatholiek milieu. Te Nijmegen. Onderwerp van de dissertatie was: Deus immutabilis, De onveranderlijkheid Gods. Enkele zaken troffen mij. De koude zaal, de aula van de roomskatholieke universiteit te Nijmegen, waarin de plechtigheid plaats vond. Een typisch geval in de stijl van de twintiger jaren van deze eeuw. De plechtigheid was niet zo plechtig als door mij elders werd meegemaakt. Maar het meest viel mij op het debat. Dat liep natuurlijk over... de onveranderlijke God. En met name over zijn onveranderlijkheid zoals Thomas van Aquino en Karl Barth daarover geschreven hebben. Want de dissertatie bedoelde een confrontatie te zijn van deze beide ongetwijfeld grote theologen. Wat in dat debat opviel was dat de Heilige Schrift geen enkele keer aan bod kwam. En mij trof de typische oneerbiedigheid waarmee door de deelnemers aan het filosofisch steekspel over God werd gesproken. Dat kwam omdat zij over Hem (hem?) zo filosofisch spraken. Niet over de God der

TE BERDE

In het bevrijdingsnummer van „Opbouw”, dat de vorige week verscheen, mocht ik een artikel schrijven, onder de titel Hitler, de Duitsers en wij. Ik wees er in dit artikel op, dat wij er ons in deze herdenkingsdagen voor moeten hoeden onze anti-Duitse gevoelens, die wij haast onvermijdelijk koesteren, nog eens te cultiveren. Het verenzelvigen van het Duitse volk met het nationaal-socialisme is, naar mijn mening, onbarmhartig, wetenschappelijk niet gefundeerd, en in strijd met de feiten.

Nu is het merkwaardig, dat men bij een dergelijke identificatie twee kanten uit kan. Wat betreft de ene kant redeneert men dan als volgt: Hitler was een schoft, de Duitsers hebben hem en massa achterna gelopen, dus alle Duitsers zijn of waren althans schoften. Men kan ook de andere kant uit redeneren: de Duitsers hebben van ouds nationalistische aspiraties bezeten. Hitler was een Duitser, dus ook Hitler koesterde deze nationalistische aspiraties.

De boeiendste vertolker van deze laatste opvatting is ongetwijfeld de Engelse historicus A. J. P. Taylor, die enige jaren geleden een boekje heeft geschreven, dat thans ook in het Nederlands vertaald is en het licht heeft gezien onder de titel De oorsprongen van de tweede wereldoorlog. Ook Drs. Plaatsman noemde in zijn artikel in het vorige nummer de figuur van Taylor. Het hierboven genoemde boekje kan ik aanbevelen: het is boeiend en knap geschreven, voor de lezer betekent het haast een persoonlijke uitdaging.

De gedachtegang van Taylor wordt uit de volgende citaten wel duidelijk:

„Alleen op één terrein veranderde hij (dat is Hitler) niets. Zijn buitenlandse politiek was die van zijn voorgangers, van de beroepsdiplomaten op het ministerie van buitenlandse zaken en in feite van alle Duitsers. Ook Hitler wilde Duitsland bevrijden van de beperkingen van het vredesverdrag (van Versailles) en een groot Duits leger herstellen en dan Duitsland vanuit zijn natuurlijk gewicht tot de grootste mogendheid in Europa maken”.

„Er kan weinig ontdekt worden, wanneer wij voortgaan met alles, wat er gebeurde, aan Hitler toe te schrijven. Hij verstrekte een machtig dynamisch element, maar het was brandstof voor een bestaande machine. Hij was ten dele een gevolg van Versailles en ten dele een gevolg van ideeën, die gemeengoed waren van het toenmalige Europa. Het meest nog was hij het gevolg van de Duitse geschiedenis en van het Duitse heden. Hij zou niets waard zijn geweest zonder de steun en medewerking van het Duitse volk. Er schijnt tegenwoordig geloof aan te worden gehecht, dat Hitler zelf alles deed, zelfs het besturen van de treinen en het vullen van de gaskamers, zonder hulp van buitenaf. Dit was niet zo. Hitler was een klankbord voor de Duitse natie. Wat hij dan ook individueel aan kwaad mag hebben bijgedragen, in internationale aangelegenheden was er niets verkeerd aan Hitler, behalve dat hij een Duitser was”.

Het is een boeiend betoog, dat Taylor ons voorhoudt. Maar is het waar?

Worden in deze gedachtegang de misdaden van het nazi-regime in feite niet gebagatelliseerd? Wordt hier Hitler werkelijk juist getekend? Was hij in zijn buitenlandse politiek alleen maar de drager van de Duitse traditie in een wat geavanceerde vorm? Was er werkelijk alleen maar een gradueel verschil tussen Hitler en figuren als Stresemann en Brüning? Wordt in de opvatting van Taylor wel voldoende recht gedaan aan de demonische, alles en allen vernietigende trekken van het nationaal-socialisme? Mist Taylor nu niet juist het kardinale punt, waar het om gaat: het nazisme als pseudo-religie en Hitler als de pseudo-heiland?

Zo blijven wij met de knappe theorie van Taylor toch enigszins in de mist zitten.

v. O

²(Uitgave W. D. Meinema, Delft, 1925.

Schriften, maar over de God der filosofen, dézer filosofen. Er werd over Hem gesproken — of moet ik schrijven: over hem? — alsof de geleerde heren Hem (hem?) van binnen en van buiten bekeken, geanalyseerd, beoordeeld hadden. Het was voor wie met de roomse en de protestantse en de gereformeerde scholastiek bekend is niet nieuw, maar wel een bijzondere en beklemmende belevenis dat alles met de levende menselijke stem te horen. Ik kreeg het gevoel dat de tijd vijf eeuwen was teruggedraaid: in dat klimaat was Luther opgegroeid. Is het begrijpelijk dat hij — leerling van de Heilige Schrift geworden — sprak van het menselijk verstand als van een ontuchtige vrouw: „Die Hure Vernunft? Dát hij bij het Neue Lied, dat hij zingt bij de marteldood van zijn twee augustijner ordebroeders Hendrik Voet en Johannes van Esschen, schreef van „de sophisten van Leuven”? Is het te verstaan dat Pascal eens constateerde dat de God van Abraham, Izaak en Jakob niet de God van de wijsgeren is? We zouden het Pascal niet gaarne nazeggen. Te goed weten wij dat er ook wijsgeren zijn die filosoferen in Christus, die ook in het wetenschappelijk werk zich onderwerpen aan de Schrift en die betonen dat het verstand, weliswaar vrij van haar banden een onbandige vrouw, ook in het filosoferen de tucht van het Woord niet behoeft te verwerpen. Maar als reactie is zowel Luther als Pascal wel te verstaan.

Doch onder dit debat moesten we telkens denken aan de diep indringende wijze waarop Calvijn altijd weer schreef over de coelestis Majestas Dei: de hemelse Majesteit van God.

Gedurende deze plechtigheid herinnerde een der hoogleraren aan een woord van Barth: „dat het toch ook weer niet zo belangrijk is hoe ik over God denk, dat het belangrijker is hoe God over mij denkt”.

Dat woord zou in dit uur, op deze plaats, in dit milieu, als men niet dieper nadacht, een ootmoedig woord kunnen schijnen, „een druppel koud water op een vermoeide ziel”.

Maar het was noch het een noch het ander.

Het legde als met één slag open hoe weinig ernstig de filosofen soms hun eigen werk nemen: ze schrijven boeken vol over God en zijn bereid hun eigen werk terstond af te schrijven: minder belangrijk. En ootmoedig is het niet. Want beide zijn belangrijk: Hoe God denkt over mij. Dat kan ik weten niet uit de filosofie of door een of andere natuurlijke Godskennis, doch uit het Woord. En het is omdat God gesproken heeft en nog altoos spreekt door de Schriften ook belangrijk hoe ik denk over Hem. Dat beslist over leven en dood.

Omdat God spreekt.

Nabij u is het Woord.

Wij loven U, o God, omdat Uw Naam nabij is: men vertelt Uwe wonderen.

Ik houd het daarom maar met „de eenvoudige Heidelberger” (H. F. Kohlbrügge): Maar wat báát het u nu dat gij dit alles gelooft?

HANDBOEK 1965

ten dienste van De Gereformeerde Kerken in Nederland. Onder redactie van Drs. D. Deddens.

Uitg. Oosterbaan en Le Cointre. Goes.

De voor de correspondentie der kerken ontbeerlijke gids, ditmaal voor 1965, is weer verschenen. Onontbeerlijk: want we vinden in deze particuliere uitgave al de gegevens die voor het verkeer tussen de kerken niet kunnen worden gemist. Al is de opzet van het handboekje in hoofdzaak dezelfde gebleven, er is verandering. Het lettertype is anders. In de naamlijst van predikanten zijn de adressen opgenomen. Dat vergemakkelijkt het gebruik. Misschien komen er volgend jaar de telefoon- en gironummers meteen maar bij! Dat de geschiedenis der vrijge-

maakte kerken al weer ruim 20 jaar is voortgegaan blijkt uit de lijst van de overleden dienaren des Woords: reeds 25 broeders predikanten zijn heengegaan. In deze lijst is drs. A. Bos steeds opgenomen, nog niet ds. K. de Hoop, die onlangs om het leven kwam en evenmin ds. H. Vogel, die op 24 april in Israël overleed. Onder Groningen Zuid lezen we (nog) de naam van ds. A. van der Ziel en we hopen lat deze naam in het volgende handboek er nog staan zal. Onder Onnen lezen we nog de naam van ds. G. Lievaart, die inmiddels naar de synodale kerken vertrok, evenals die van ds. C. van Ommen nog voorkomt onder Hattem. Dat maakt de dertig die na de vrijmaking vertrokken zijn zo ongeveer vol. We hopen dat daarmee de uittocht tot staan gekomen is. Evenzeer dat het volgend jaar onder Gorinchem en Katwijk niet twee adressen zullen vermeld staan, maar één en dat niet als gevolg van afscheiding of uitstoting, maar van verzoening en herstel van de breuk. Gezien de objectiviteit die de redactie (of de administratie) betrachtte t.a.v. Gorinchem en Katwijk verbaast het dat men ten aanzien van Beverwijk zo voortvarend is geweest daar slechts de eertijds „dolerende” gemeente die vermelden, het bestaan van de gemeente die nog altijd door ds. L. E. Oosterhoff wordt gediend, te verzwijgen en te volstaan met de vermelding van diens naam in een voetnoot. Het is goed te bedenken dat dit handboek een particuliere uitgave is en dat men hier niet met officiële stukken te doen heeft.

Nu we het toch over „objectiviteit” hebben, we waren zo argeloos te denken dat het Jaaroverzicht om reden van deze objectiviteit ditmaal niet door de redacteur drs. Deddens, maar door dr. C. Trimp geschreven was. Dat zou prijzenswaardig geweest zijn. De eerste was bij de gebeurtenissen van 1964 zo zeer betrokken dat het zelfs voor een historicus als drs. Deddens is een bijna onmogelijke opgave zou zijn geweest een objectief relaas over het synodejaar 1964 te geven. Dat zou licht een verdediging van eigen zaak geworden zijn. We ontdekten echter dat de reden van de verandering elders ligt: het was voor de praeses der synode een zaak van tijdsgebrek. En de verandering blijkt helaas geen verbetering te zijn. Wat dr. C. Trimp in dit Jaaroverzicht ten beste geeft druip van een partijdigheid, die men van een doctor der theologie niet zou verwachten. Van zo iemand mag men toch verwachten dat hij duidelijk de stand van zaken, de aan de orde zijnde controeciële punten uiteenzet en zijn eigen gevoelen niet laat domineren. Het omgekeerde is geschied. Wanneer de kroniekschrijver er aan herinnert dat in enige kerken de vrijmaking van voor 20 jaren werd herdacht acht hij het nodig te vermelden dat zulks geschiedde „ondanks schorre kreten die hier en daar over de mislukking der vrijmaking werden uitgestoten”. Juist omdat ik zelf daar niet debet aan ben en omdat ik het dilemma van een mislukking of een gelukken van een historische beweging in de kerk niet aanvaard, zo min als ik destijds op college van mijn leermeester dr. H. H. Kuiper voetstoots aannam dat de doleantie zou zijn mislukt — juist daarom ben ik zo vrij te vragen: waarom hier gesproken van „kreten”, „schorre” nog wel, die werden „uitgestoten”? Hier is inderdaad schorheid.....

Is dr. Trimp nu waarlijk niet in staat in dergelijke klachten de teleurstelling te beluisteren van degenen die „bedroefd zijn om der bijeenkomst wil?”, van hen, die nu eens echt doleren over de toestand der kerk? Zou het niet zo kunnen zijn dat God de HEERE zelf teleurgesteld is als destijds toen Jesaja zijn lied van de wijngaard zong? Ik vrees dat de schrijver van het overzicht 1964 daarvoor weinig begrip heeft, opgesloten als hij is in het bastion van een bepaalde theologie als hij spreekt van het „voorzienig en altoos te prijken bestel van ongeza God” waardoor „de

kerken” thans „geworpen zijn in de vuurproef van haar bestaan”. (188) God is altijd te prijzen, maar we moeten Hem maar niet de schuld geven van de dwaasheden, die de oorzaak zijn van de ellenden van onze kerken. En al evenmin troost het wanneer de schrijver aan het slot opmerkt: „Ook is na Golgotha het woord „faillissement” uit alle kerkelijke woordenboeken geschrapt. Dat is eenvoudig niet waar. Het is wel degelijk mogelijk de vrijgemaakte kerken naar een faillissement te helpen. Al blijft vóór en na Golgotha staan de betuiging van Psalm 73: „Immers is God Israël goed” — waarbij ik Israël niet zo maar met de kerken van de reformatie, de afscheiding, de doleantie, de vrijmaking vereenzelvig (hoeveel is daarvan al failliet gegaan?) — onder nadere bepaling van: „degenen, die oprecht van hart zijn”. En beloften zijn er, maar niet voor (on)kerkelijk grommel: „Wie zijn weg wél aanstelt, die zal Ik mijn heil doen zien”.

De ellende van de huidige kerkstaat wordt ook niet weggenomen door wat dr. Trimp nog stof tot roem geeft, het „indrukwekkend beeld van de vele activiteiten van het vaardige ambt der gelovigen in het doen functioneren van verenigingen op allerlei gebied, zelfs in de toeristische branche”. (182).

Wanneer hij op dezelfde bladzijde komt op Breda dan heet het dat de classis Noord Brabant-Limburg „niet tot groot gemeenschappelijk werk in staat” bleek. Wat betekent dat? Is er pas „groot” werk gedaan als ds. B. Telder is geschorst of een paar kerken uitgestoten zijn? Welnu, dan hoop ik dat ze daar om die kwestie rondom het boek van ds. Telder voorlopig aan het grote werk, dat is aan de brokken niet toekomen. En beklagt dr. Trimp zich dat deze zaak niet op de generale synode kwam (183), ik ben daar alleen maar dankbaar voor, alsook voor het feit dat een poging vanuit de synode ondernomen om na sluiting van de synodale brievenbus de zaak alsnog op het agendum te krijgen, is mislukt. Het was met de zaak Van der Schaft en die van Van der Ziel mooi genoeg. Of had Telder daar ook voor de bijl gemoeten?

Al even weinig bezonken is wat dr. Trimp schrijft over Rijsbergen. Dat deze kerk aandacht vroeg en verkreeg voor haar „experiment” is eenvoudig even onwaar als dat ds. Telder een publieke „aanval” deed op de belijdenis van Zondag 22a (183, 182). Ook wat Rijsbergen doet wordt als een nieuwe „aanval” aangemerkt, die in „ons lieve vaderland” de aandacht van „toeristen en journalisten” trok. Rijsbergen vroeg niets, Rijsbergen viel niet aan, Rijsbergen kwam hijs ondanks in de publiciteit. En heeft zich — gelijk of ongelijk — alleen maar te beklagen dat bijna geen van de penvoerders uit de eigen broederschap ooit zelf in Rijsbergen heeft geïnformeerd.

Het verhaal over de generale synode is navent.

Het handelt over Beverwijk en gaat er blijkbaar van uit dat nu de synode gesproken heeft de zaak is afgedaan.

Over de zaak ds. J. van der Schaft zegt hij: „de verwikkeldheid van de kerkrechtelijke procedure thans daarlatende...” Dat is nou precies jammer. Want dat het in een zo eenvoudige zaak tot zo'n niet slechts ingewikkelde, maar verwikkelde zaak op het punt van het kerkrecht kan komen wijst er op dat er of met dat kerkrecht iets aan de knikker is of op de onbekwaamheid van hen die met dat kerkrecht opereren.

Direct daarop komt dr. Trimp te spreken over het „Getuigenis”. Hoewel hij in dit kerkelijk jaaroverzicht breed ook over niet-kerkelijke aangelegenheden spreekt tot over het jubileum van de Gereformeerde Reisvereniging en een openluchtsamenkomst van het G.P.V. (183), verzwijgt hij dat dit Getuigenis een der leraren van het Gereformeerd Lyceum te Groningen z'n baan zou gekost hebben, indien niet de beroepsinstantie die be-

stuur in 't ongelijk zou hebben gesteld. Intussen is deze broeder, de heer Nieboer opnieuw en nu om weer andere redenen geschorst.

Over hetgeen er hier verteld wordt over de behandeling van de appels in de zaak Van der Ziel en wat daarbij geschied is zijn we maar kort. Ook hier ontbreekt zelfs de schijn van een betamelijk pogen nu eens rustig uiteen-te-zetten hoe het tot het bekende synodeconflict kwam en wat de broeders daarbij van weerskanten bewoog. Zó had het HIER be-
hoord.

Hoe dr. Trimp het hier waagt de Spreuken te citeren „In veelheid van woorden ontbreekt de overtreding niet, maar wie zijn lippen bedwingt, is verstandig” (10 : 19) is ons een raadsel. Vooral in het licht van wat er terstond op volgt: „Want het moet helaas als opvallend gebeuren in 1964 genoteerd worden, dat de leuter- en lasterpraat over de Synode en sommige van haar leden hier en daar mateloos was, met name toen de voorstelling werd gegeven en verdedigd, dat mét de twaalf afgevaardigden ook haar wettigheid haar raadszaal verlaten had. Pers-terreure!” Ik gun dr. Trimp de mening dat een synode waar twaalf van de tweeëndertig leden niet meer meedoen en de afgevaardigden van een heel ressort worden teruggeroepen nog de synode van de Gereformeerde kerken zou zijn en hoor daarvoor gaarne argumenten, maar ik bestrijd hem het recht degenen die het anders zien, nog altijd broeders in de kerkgemeenschap, zonder argumenten te beschuldigen van leuter- en lasterpraat en van pers-terreur.

En ik ontken wat dr. Trimp zegt dat het de „dienende taak”(!) van de kerkelijke bijeenkomsten is „in het herkennen van de normen Gods de kerken te hulp te komen”. Dat is nou voluit synodalisme. De kerken hebben die hulp niet nodig. Ze staan niet onder de voogdij van een synode en haar adviseurs. Als de synoden zichzelf eens aan de normen houden, bescheiden, als de knechten van de knechten van de knechten van de kerken, is er al veel gewonnen. En als de kerken de normen Gods niet meer zien en dat kan alleen als zij Gods Woord niet meer kennen, dan is er van een uit deze kerken opgekomen synode ook al geen heil te wachten. Of meent dr. Trimp dat de synode de bijzondere leiding van de Heilige Geest heeft? Daar is tot dus ver niet zo veel van gebleken. In 1944 niet. En in 1964 niet.

Wat hij voorts opmerkt over de verhouding tot de Christelijke Gereformeerde kerken — de door hem gememoreerde verslagenheid bij het overlijden van de eindhovense pastor ds. S. van Zwoll zegt hier weinig. Erger is dat èn bij de Chr. Gereformeerden èn bij ons de concrete eenwording van deze plaatselijke eindhovense kerken geblokkeerd werd door en vanwege het kerkverband.

We vermelden nog dat het Handboek een drietal In „Memoriam”-bijdragen bevat, gewijd aan de in 1964 overleden dienaren: J. A. Vink, ds. J. Meijer en ds. J. van der Zwaag.

Alles bij elkaar: een onmisbaar boekje.

Helaas ontsierd door een door en door partijdig Jaaroverzicht.

G. Visee

Hoe hanteren we de kerkorde?

(I)

Onlangs — het was, precies gezegd, op 2 april — werd ik door een broeder gebeld naar aanleiding van wat op die datum verscheen in ons blad onder het kopje „Breda”. Die broeder vertelde mij dat hij eerst iemand anders, twee anderen aan de lijn gehad had. Hen had hij er op gewezen dat zij artikel 79 van de kerkorde vermoordden. Mij verweet hij dat ik door Breda in bescherming te nemen de hele kerkorde aan de kant zette, al moest hij erkennen dat mijn pleidooien voor artikel 79 mochten gehoord worden. Want daar in Breda zette men zo ongeveer de hele k.o., de kerkorde, k.o., knock out: géén feestdagen, geen kerkelijke bevestiging van de huwelijken enzovoorts. Deze broeder wilde naar alle kanten eerlijk blijven, en „doodgewoon gereformeerd” zijn en de hele kerkorde” houden. Om de eenvoudige reden dat voor ieder christen geldt: Uw Ja zij Ja en uw Neen zij Neen”.

De rest van het gesprek laat ik maar lopen. Dat is voor hetgeen hier volgt niet van belang.

„Doodgewoon Gereformeerd”.

Dat spreekt mij aan. Want dat wil ik ook. Maar dergelijke leuzen (ik bedoel hier met „leuzen” niets denigrerends) helpen ons weinig bij de oplossing van concrete kwesties. Ik ben er grondig van overtuigd dat ook degenen die het velerlei gesjacher met artikel 79 vandaag goedpraten en warm verdedigen „doodgewoon Gereformeerd” willen wezen en deze praktijken geen gesjacher vinden. En we zullen dus maar weer doodgewoon moeten vragen wat in deze „doodgewoon Gereformeerd” is. Het antwoord schijnt gegeven: „Uw Ja zij Ja en uw Neen zij Neen”. We hebben het zo als het in de kerkorde staat afgesproken en daar moeten we ons dus aan houden. Alleen maar: dat zijn we allemaal met elkaar eens. Er is onder ons niemand die meent dat ons Ja ook wel eens Neen zou kunnen zijn. De vraag is maar weer: waar hebben we nu Ja en waar hebben we Neen op gezegd? En het

gesprek zal dus zonder leuzen en zonder verwijten moeten beginnen over de substantie, de zakelijke inhoud van de kerkorde.

Hetgeen mijn broeder aan de lijn mij zeide en verweet is niet langs mij heengegaan. Integendeel hij gaf mij veel reden tot zelfonderzoek. Want ik weet hoe listig ons hart is. Wij kiezen zo heel dikwijls het kerkrecht dat het beste in onze situatie past. Hoeveel verachting wij in theorie ook vermogen op te brengen voor „das Gebot der Stunde” wij bezondigen er ons nog wel eens aan de kerkorde „uit-te-leggen” naar de eisen van het ogenblik. We worden ook in deze zaken zo licht door de begeerten van ons hart verleid...

Ons „Ja”

Het lijkt zo simpel en eenvoudig. Uw Ja: Ja en uw Neen: Néén. Maar we willen ons er aan herinneren dat de Here Jezus ons daarmee niet ontslagen heeft van de plicht om ons te toetsen waarop we Ja zeggen. En bovendien dat de Here Jezus in direkt verband met dit woord ook dat andere gesproken heeft: al wat daarboven uit gaat is uit de duivel. Matth. 5 : 37. Dat heeft ook het een en ander te maken met „boven-schriftuurlijke bindingen”.

En de vragen zijn er:

1. Waarop gaven we ons Ja?
2. Is alles waarop we ons Ja spraken even zwaar van inhoud?
3. Zijn degenen die „alles” van de kerkorde onderhouden willen zien zelf consequent?

I Wat spraken we af?

Het antwoord op die vraag lijkt eenvoudig: wat in de kerkorde staat. Maar de vraag is: Wat staat er? Dat behoeft n.l. uitlegging. Niet omdat de kerkorde een duister, maar omdat ze een open boek is. Was zij duister dan konden we haar niet eens verstaan. Omdat zij een open boek is kunnen we haar uitleggen.

Neem nu het artikel over de feestdagen.

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF, Ds. G. VISEE

Tijdelijk adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Medewerkers:

Ds. H. Amelink, Langerak
Prof. Dr. W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Den Haag
Prof. Dr. H. R. Rookmaaker, Diemen
Dr. J. Stellingwerff, Amstelveen
Ds. B. Telder, Bilthoven
Ds. C. Vonk, Schiedam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Tel. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220,
Abonnementprijs
f 12.— per jaar (bij vooruitbetaling)
Zeist. Giro 233117.

Artikel 67: „De gemeenten zullen onderhouden benevens de zondag de kerstdag, de paasdag, de pinksterdag, de hemelvaartsdag. De onderhouding der tweede feestdagen wordt in de vrijheid der kerken gelaten”.

„De gemeenten zullen...”. Wat is dit voor een „zullen”? De herinnering aan een gebod van God? Niemand zal het in ernst willen beweren. Want het onderhouden van deze dagen is aan de nieuwtestamentische gemeente nergens geboden en het onderhouden van dergelijke dagen behoorde tot de „ceremoniële” wet die met de komst van Christus heeft afgedaan, gelijk artikel 25 van de nederlandse geloofsbelijdenis ons terecht herinnert. De Reformatie, die immers een terugkeer betekende tot de oude apostolische kerk en daarom tot het Woord Gods („de Schrift alleen”) heeft met deze feestdagen aanvanke-
lijk gebroken. Doch zij stuitte bij haar verbreiding op de kracht der traditie. Het volk was aan deze heilige dagen gehecht. Het waren zijn enige vrije dagen: deze „heilige” dagen waren de vakantie dagen. Men hoort het nog in het engelse „holy day” = heilige dag = vrije dag = vakantie. Dat het volk aan deze dagen gehecht was is bij de toen overmatige arbeidstijden wel te verstaan. In de zestiende eeuw telde men in Frankrijk naast de 52 zondagen 55 feestdagen. En: „Deze veelvuldige rustdagen maakten het mogelijk de oververmoeidheid tegen te gaan, die voortkwam uit de uitzonderlijke lengte van de werkdagen”). Wat de maatschappelijke ordening niet gaf, een arbeidscontract en een vacantieregeling, dat verschaftte de kerk met haar feestdagen: „de genade” trad hier ordenend op op het terrein der „natuur”. Het was daarom te verstaan dat het volk deze dagen niet wilde laten schieten. De kerk ontmoette hier de kracht der traditie en „de hardigheid der harten”. Gevolg was dat deze dagen kerkelijk niet werden gevierd, maar het kerkvolk ook niet werkte. Kroeg lopen en ander kwaad was het gevolg. Toen heeft de kerk concessies gedaan mede op aandringen van de magistraten. Maar dan ook zeer beperkte concessies: de kerstdag, de paasdag, de hemelvaartsdag, de pinksterdag. Méér niet. En waar men, gelijk uit vele bepalingen van de kerkorde blijkt, gaarne met de kracht der traditie en plaatselijke omstandigheden rekening, werd er aan toegevoegd: als men hier of daar beslist ook de tweede kerst-, paas-, pinksterdag houden wil, dan is daarmee de grens bereikt. Dus: géén oudjaarsdag (oorspronkelijk Sint Sylvester), géén nieuw-

jaarsdag (onder Rome: de dag van Christus' besnijdenis), géén lijdensweken annex de „stille week”, géén goede vrijdag. En nergens spreekt de kerkorde van een biddag en dankdag voor het gewas.

Wie dus artikel 67 van de kerkorde gebruikt om een gemeente waar de kracht der traditie is uitgewerkt te dwingen deze dagen te onderhouden misbruikt dat artikel. Hij maakt van een concessief, een toegankelijk „zullen” een praescriptief, een voorschrijvend „moeten”. En hij misbruikt de kerkorde des te meer als hij de kerkelijke viering van de tweede feestdagen eist. Nog erger als hij eist dat er dienst des Woords zijn zal op oud- en nieuwjaar, op goede vrijdag, dat er zevenmaal „lijdensprediking” zal zijn, en bid- en dankdag voor het gewas. Afschaffing van dat alles ligt in de lijn der reformatie en ook van de kerkorde. Wat artikel 67 bepaalt is een concessie geweest aan de traditie.

Niet anders staat het met de kerkelijke huwelijksbevestiging. Volgens het huidige artikel „zullen de kerkeraden” er op „toezien” dat de huwelijks staat voor de gemeente van Christus bevestigd worde. Omdat zulks volgens datzelfde artikel 70 „behoorlijk” is. Waarom dat behoorlijk is meldt dat artikel niet. Wie dat artikel argeloos en zonder rekening te houden met de historie, leest moet wel de indruk krijgen dat het hier gaat

om al of niet overtrouwen in de kerk. En dat dat zal de synode van 1905 die de huidige redactie van dit artikel vaststelde, ook ongetwijfeld bedoeld hebben: eerst de huwelijks-voltrekking op het stadhuis, daarna de bevestiging in de kerk. Zo is het dan „behoorlijk”. Nu gaan we hier de geschiedenis van dit artikel niet na. Maar moeten we nu op gezag van de synode van 1905 geloven dat het „behoorlijk” is dat een ten stadhuize geregistreerd en dus gewettigd huwelijk ook kerkelijk bevestigd wordt? Dat het niet bevestigen van een huwelijk onbehoorlijk is? Dat een bruidspaar dat de gang wel naar het stadhuis, maar niet naar de kerk maakt, scherp gesteld, doet tegen de ordinantie Gods? Bindt zo'n bepaling der kerkorde de gewetens van de kerkleden? Moeten de ouderlingen zo'n bruidspaar in geval zij niet „in de kerk trouwen”, vermanen? En indien zij zich aan de vermaning niet storen, wat dan? Zijn de gewetens dan ook nog aan iets anders gebonden dan aan het duidelijke Woord Gods? Hebben we dan tóch bovenschriftuurlijke bindingen?

¹⁾ Zie Abel Lefranc. Het dagelijks leven in de renaissance. Prisma-boek. Het Spectrum. Utrecht. Blz. 178-185.

(Wordt vervolgd)

G. Visee

men de Belijdenis van de kerken, die deze Formulieren aldus lieten uitgaan, als de zuiverste dusver bekende kerkbelijdenis eert; haar zelf kerkelijk belijdt; en dan alleen ze wil varen laten, bijaldien enig deel in haar bleek te strijden met den Woorde Gods.

5e. Nooit mag men derhalve zulke formulieren ondertekenen, dan in deze zin en bedoeling: ten eerste, dat ze zo volstrekt mogelijk onder de hoogheid van Gods Woord staan, en bij verschil altoos voor Gods Woord wijken moeten; en ten tweede dat over deze Formulieren geen particulier persoon, maar alleen de kerken, in wettige Synode saamgekomen, te oordelen hebben”.

Wie nu de moeite neemt het Bredase ondertekeningsformulier te vergelijken met hetgeen Kuyper in deze punten als de algemeen erkende gereformeerd-kerkelijke beschouwing naar voren brengt, constateert een volkomen eenstemmigheid.

Mij is niet bekend, dat deze beschouwing in onze kerken ooit weersproken of gewraakt is geworden.

Daarom kan ieder begrijpen, dat ik mijn ogen uitwreef, toen ik onlangs in een weekblad „tot ontwikkeling van het gereformeerde leven” ten aanzien van het Bredase ondertekeningsformulier anno 1957 het volgende te lezen kreeg:

Er moet zich in Breda in 1957 op kerkelijk terrein een stille revolutie voltrokken hebben. Heel bedekt heeft men daar voor de leden van de kerkeraad een geheel eigen ondertekeningsformulier ingevoerd. Het gereformeerde ondertekeningsformulier voor dienaars des Woords is daarmee van de baan gegaan. En een onvervalste negentiende-eeuwse Hervormde formule is er voor in de plaats gekomen. Daarmee heeft de kerk van Breda het „quia” van Dordrecht en de Afscheiding officieel vervangen door het „quatenus” van de remonstranten en van 1816.

Voorts werden aan deze diskwalificaties nog de volgende waarschuwingen toegevoegd: Kerken, past op! De „voorzeide leer”, die de kerk van Breda voorstaat is een andere, dan in de Gereformeerde kerken in Nederland. En dan al sinds 1957.

Gelukkig, — zo heet het dan verder — dat deze ernstige situatie toevallig aan het licht gekomen is. Want door dat apocriefe ondertekeningsformulier is het gevaar acuut geworden, dat de gemeente overgeleverd wordt aan allerlei wind van leer. En dat kan volgens de exegese van prof. Greijdanus inhouden, dat men sluw en op methodische wijze de dwaling heerschappij bezorgt.

Ziet daar, lezers, in het kort weergegeven, wat genoemd weekblad omtrent de kerk van Breda en haar ondertekeningsformulier in het midden meende te mogen brengen.

Als Dr. Kuyper met zijn liefde en strijd voor de gereformeerde waarheid deze dingen gelezen had, hij zou er verontwaardigd over zijn, en er verder... het zwijgen aan toe hebben toegedaan.

Ik wil er ook maar het zwijgen aan toe doen.

B. Telder

Het Bredase ondertekeningsformulier

Onze kerken bezitten een officieel vastgesteld ondertekeningsformulier voor de dienaars des Woords. Alvorens deze tot het predikambt worden toegelaten wordt hun dit formulier ter tekening voorgelegd.

Voor de ouderlingen en diakenen bestaat in de meeste kerken niet een zodanig, van synodewege voorgeschreven, formulier. Wel zijn deze ambtsdragers bij hun ambtsaanvaarding verplicht hun instemming te betuigen met de drie formulieren van enigheid.

Zoals dan ook regelmatig in onze kerken geschiedt.

Om duidelijk te laten uitkomen, wat de instemming met de belijdenis voor kerkelijke ambtsdragers betekent, heeft de kerkeraad van Breda in 1957 het volgende ondertekeningsformulier vastgesteld:

Ondertekeningsformulier

voor broeders, die de gemeente des Heren te Breda dienen in het ambt van dienaar des Woords, ouderling en diaken.

Wij, ondergetekenden, ambtsdragers van de gemeente des Heren te Breda, erkennen de drie „formulieren van enigheid”, t.w. de Belijdenis, de Catechismus en de Leerregels, als „accord van kerkelijke gemeenschap”.

Wij spreken uit, dat zodanige formulieren uitsluitend een kerkelijk gezag hebben en als geschriften van mensen geen minste gezag hebben over de consciëntiën.

Gezag over de consciëntiën heeft alleen Gods eigen Woord, gelijk dit vervat is in de Heilige Schriften van het Oude en Nieuwe Verbond. Onze betuiging van instemming met de „formulieren” betekent dus niet, dat we deze formulieren, als losse en op zichzelf staande stukken voor eensluidend met de volstreekte waarheid achten; maar beduidt veeleer, dat we de Belijdenis van de kerken, die deze formulieren aldus lieten uitgaan, als de zuiverste dusver bekende kerkbelijdenis eren; haar zelf kerkelijk d.w.z. alleen in onderworpenheid aan de Schrift belijden; en dan alleen willen varen laten, bijaldien enig deel in haar bleek te strijden met het Woord van God.

Wij ondertekenen derhalve deze formulieren in deze zin en bedoeling: ten eerste, dat

ze zo volstrekt mogelijk onder de hoogheid van Gods Woord staan en bij verschil altijd voor Gods Woord wijken moeten; en ten tweede, dat over deze formulieren geen particulier persoon, maar alleen de kerken, in wettige vergadering samengekomen, te oordelen hebben.

Dit Bredase ondertekeningsformulier is in geen enkel opzicht origineel. Voor velen zullen de daarin voorkomende uitspraken van a tot z vertrouwd klinken zijn.

Dr. A. Kuyper heeft in het laatst der vorige eeuw voor kerkelijk gebruik een tot in kleine kleinigheden herziene uitgave bezorgd van „De Drie Formulieren van Enigheid”. Onder meer, opdat deze uitgave dienen mocht om „in de gemeenschap der kerken bevorderlijk (te) zijn aan zuiverheid van belijdenis, godzaligheid van wandel, en vertroosting der zielen”.

Deze uitgave is algemeen bekend. Ze is in vele tienduizendtallen onder ons gereformeerde volk verspreid geworden.

Aan de tekst van de belijdenis gaat een nog altijd zeer lezenswaardige voorrede vooraf. Kuyper vond het „voor geheel onkundigen” gewenst daarin het volgende op te merken:

„1e. Onder de „Formulieren van Enigheid” verstaat men drie geschriften, die achtereenvolgens van de gereformeerde kerken hier te lande zijn uitgegaan, t.w. de Belijdenis, de Catechismus en de Leerregels.

2e. Deze „Formulieren” zijn „accord van kerkelijke gemeenschap” d.w.z. zij die in onze kerken saam willen bidden, leven, lieven, loven, behoren in de belijdenis van hetgeen deze drie Formulieren behelzen, overeen te stemmen.

3e. Al zulke „Formulieren” hebben uitsluitend een kerkelijk gezag en geen het minste gezag over de consciëntiën. Gezag over de consciëntiën heeft alleen Gods eigen Woord, gelijk dit vervat is in de Heilige Schrifture des Ouden en Nieuwen Verbonds.

4e. Betuiging van instemming met de „Formulieren” betekent dus niet, dat men deze formulieren, als losse en op zich zelf staande stukken, voor eensluidend met de volstreekte waarheid acht; maar beduidt veel meer, dat

Collaborateur of Frontsoldaat

Naar aanleiding van mijn laatste artikel „Geen antwoord” schreef een oude (mij niet bekende) broeder mij een brief, waarin hij trachtte van zijn kant een antwoord te geven op mijn herhaald gestelde vraag.

Deze br. schrijft ernstig bezwaar tegen Opbouw te hebben, omdat de leiding ervan niet meestrijdt aan het front, maar in de achterhoede de frontsoldaat mismoedig maakt. Op-

RECTIFICATIE

door een verwisseling ter zetterij zijn enkele artikelen in het vorige kerkblad moeilijk leesbaar geworden, waarvoor onze excuses. Hieronder vindt U ze in de juiste volgorde afgedrukt.

De Uitgever

★ ★ HET ONDERTEKENINGSFORMULIER

Zoals in het vorige nummer al is aangekondigd, zullen we onze aandacht eens geven aan de zeer belangrijke zaak van het ondertekeningformulier.

Het is bekend, dat ambtsdragers bij de indienst-treding door ondertekening van de belijdenisschriften hun instemming daarmee betuigen.

Dit is niet iets van de laatste tijd.

In die verwarde jaren van de 16de eeuw, toen behalve het lijden door de geloofsvervolgingen er ook nog de verwarring vanwege de vele sectarische dwalingen heerste, hebben de jonge reformatorische kerken al heel spoedig de noodzaak ingezien om de leer der apostelen en profeten zuiver te bewaren door de ambtsdragers te binden aan de belijdenisschriften, die men bij de gereformeerden algemeen aanvaardde als uitdrukking van het geloof, namelijk de Ned. Geloofsbelijdenis en de Heidelbergse Catechismus. **De eenheid der gelovigen is niet los te maken van de eenheid des geloofs.** Daarbij gaat het niet om wetenschappelijke snufjes en menselijke ideetjes, maar om de leer zoals die door de apostelen en profeten ons gegeven is. Een veelheid van meningen in de zaak van het geloof breekt tenslotte elke gemeente stuk. En ze kan al evenmin een grondslag zijn voor het samenleven van de plaatselijke kerken.

En zo begonnen in de zuidelijke Nederlanden de kerkelijke vergaderingen reeds in 1563 en volgende jaren de ondertekening van de in 1561-opgestelde Ned. Geloofsbelijdenis te vorderen, en op de eerste synode van de noordelijke Nederlanden, 1571, werd de ondertekening geëist van de Ned. Geloofsbelijdenis en de H. Catechismus, terwijl er ook hier en daar formulieren allengs verschenen van kerkelijke vergaderingen, die als ondertekeningformulieren in gebruik werden genomen.

Eenheid in het ondertekeningformulier kwam op de synode van Dordrecht 1618/'19, toen in de 164ste zitting het volgende werd vastgesteld, dat sindsdien van kracht is gebleven:

„Wij ondergeschreven bedienaren des Goddelijken Woords ressorterende onder de Classis van N.N. verklaren oprechtelijk in goeder consciëntie voor de Heere, met deze onze ondertekening, dat wij van harte gevoelen en geloven, dat **alle de artikelen en stukken der leer**, in de Belijdenis en de Catechismus der Gereformeerde Nederlandse Kerken begrepen, mitsgaders de Verklaring over enige punten der voorzeide leer in de nationale synode anno 1619 te Dordrecht gesteld, **in alles met Gods Woord overeenkomen.** Beloven derhalve, dat wij de voorzeide leer naarsteljk zullen leren en getrouwelijk voorstaan, zonder iets tegen deze leer, hetzij openlijk of heimelijk, directelijk of indirectelijk te leren of te schrijven. Gelijk ook, dat wij niet alleen alle dwalingen daartegen strijdende, en met name ook die in de voorzeide synode zijn veroordeeld, verwerpen, maar ook zullen tegenstaan, weerleggen en helpen weren. En indien het zou mogen gebeuren, dat wij na dezen enig bedenken of ander gevoelen tegen de voorzei-

de leer of enig punt derzelve kregen, beloven wij, dat wij het noch openlijk noch heimelijk zullen voorstellen, drijven, prediken of schrijven; maar dat wij het vooraf de kerkeraad, classis of synode zullen openbaren, om door deze geëxamineerd te worden, bereid zijnde te aller tijd ons aan het oordeel derzelve gewillig te onderwerpen; op poene dat wij hiertegen doende metterdaad (ipso facto) van onze diensten gesuspendeerd zullen zijn. En indien de kerkeraad, classis of synode te eniger tijd om gewichtige oorzaken van nadenken zou goedvinden tot behouding van de eenheid en zuiverheid der leer, van ons te eisen nadere verklaring van ons gevoelen over enig artikel der voorzeide belijdenis, van de Catechismus of van de Verklaring der nationale synode; zo beloven wij ook mits dezen, dat wij te aller tijd daartoe bereid en willig zullen zijn, op poene als boven, behoudens het recht van appèl, ingeval van bezwaarnis, gedurende welken tijd van appèl wij ons naar de uitspraak der Particuliere Synode zullen regelen”. (Vet-gedrukt van mij - I. d. W.).

Daaraan is in de 164ste zitting nog toegevoegd:

„De kerken zullen vermaand worden, als de herders bij de ondertekening van het bovengemelde formulier beloven, te aller tijd bereid te zullen zijn om hun mening van de leerstukken des geloofs, op de begeerte der broeders, breder te verklaren, dat zulks niet zo te verstaan zij, alsof zij daartoe altijd, op een iegelijks believen, gehouden waren (opdat de rechtzinnige leraars niet tevergeefs verdacht worden gemaakt), maar dan eerst, als zij rechtvaardige oorzaken van verdenking gegeven zullen hebben, waarvan het oordeel zal staan aan de kerkelijke vergadering”.

In „De Kerkenordering”¹⁾ geeft ds H. Meulink de volgende korte samenvatting (blz. 28):

Alle kerken, die met elkander in kerkverband treden, moeten in belijdenis der leer overeenstemmen. Het kerkverband is op overeenstemming in belijdenis gegrond. De synode van Dordrecht stelde een formulier op; dit formulier bevat:

- a. een verklaring van instemming met de drie formulieren (....) Elke persoonlijke ondertekening was dus een verklaring: alzo geloof ik en belijd ik als dienaar des Woords;
- b. een belofte, deze leer naarstiglijk voor te staan, en de dwalingen die er tegen strijden te weren;
- c. een verplichting om twijfelachtige leerstukken niet te verbreiden maar aan het oordeel van de kerkeraad, classis of synode te onderwerpen op poene van schorsing;
- d. een verbintenis om zich het recht van onderzoek, behoudens het recht van appèl te onderwerpen.

Het oude formulier is enigszins gewijzigd voor de professoren en lectoren van de Theologische Hogeschool vastgesteld”.

Wat het ondertekeningformulier voor **ouderlingen en diakenen** betreft, heeft de synode van Utrecht, 1905, op een missive van de P.S. van Groningen, het onnodig geacht een zodanig stuk voor alle kerken op te stellen, „aangezien de regeling der zaak aan de classes is overgelaten en door onderscheidene classes is vastgesteld”.

1) Uitgave ter gelegenheid van de synode te Enschede in 1945; is uitverkocht.

★ HET ONDERTEKENINGSFORMULIER ★ ★ VAN BREDA, 1957

Op 29 oktober 1957, twee-en-een-half-jaar vóór de datering van het voorwoord in het boek van ds. B. Telder „Sterven - en dan?” (maart 1960), heeft de kerkeraad het bestaande ondertekeningformulier vervangen door het volgende (voor dienaren des Woords, ouderlingen en diakenen):

„Wij ondergetekenden, ambtsdragers van de gemeente des Heeren te Breda, erkennen de drie „formulieren van enigheid”, t.w. de Belijdenis, de Catechismus en de Leerregels, als „accord van kerkelijke gemeenschap”.

„Wij spreken uit, dat zodanige formulieren uitsluitend een kerkelijk gezag hebben en als geschriften van mensen geen minste gezag hebben over de consciëntieën.

Gezag over de consciëntieën heeft alleen Gods eigen Woord, gelijk dit vervat is in de Heilige Schriften van het Oude en Nieuwe Verbond. Onze betuiging van instemming met de „formulieren” betekent dus niet, dat we deze formulieren als losse en op zichzelf staande stukken voor eensluidend met de volstreekte waarheid achten, maar beduidt veeleer, dat we de Belijdenis van de kerken, die deze formulieren aldus lieten uitgaan, als de zuiverste dusver bekende kerkbelijdenis eren; haar zelf kerkelijk, d.w.z. alleen in onderworpenheid aan de Schrift belijden; en dan alleen willen varen laten, bijaldien enig deel in haar bleek te strijden met het Woord van God.

Wij ondertekenen derhalve deze formulieren in deze zin en bedoeling: ten eerste, dat ze zo volstrekt mogelijk onder de hoogheid van Gods Woord staan en bij verschil altijd voor Gods Woord wijken moeten; en ten tweede, dat over deze formulieren geen particulier persoon, maar alleen de kerken, in wettige vergadering samengekomen, te oordelen hebben”.

Het verschil met het voor-dienaren-des-Woords-gegeven ondertekeningformulier van de Dordtse synode van 1619 (dat ds. Telder ook zelf eertijds ter classis ondertekend heeft) is wel héél groot!

Het **oude** geeft: „Wij (.....) gevoelen en geloven, dat al de artikelen (enz.) **in alles met Gods Woord overeenkomen**”. Het **Bredase** zegt: „Wij (.....) erkennen de drie formulieren (enz.) **als „accord van kerkelijke gemeenschap**”. Wat wil dat zeggen? M.i. kan dat zo gelezen worden: wij stemmen toe, dat zij accord van kerkelijke gemeenschap zijn, zonder dat er iets over de inhoud gezegd wordt. Zo erkennen we b.v. dat een bepaald stuk authentiek is, wat nog niet zeggen wil, dat we 't met de inhoud van het stuk eens zijn. En voorts valt het op, dat gesproken wordt van een „accord van kerkelijke gemeenschap”, waarmee wel zal bedoeld zijn een accord van kerkverband, d.w.z. dat men het over die formulieren eens is (geworden). Ik dacht, dat men beter de kerkerode zo noemen kan, die regels voor de samenleving geeft, en dat de belijdenis die in alles met Gods Woord overeenkomt een **grondslag** is. In elk geval wordt over dat in-alles-met-Gods-Woord-overeenstemmen **niets** gezegd. **Dat is eruit gewerkt.**

In verband hiermee is te wijzen op het slot, waarin gezegd wordt, dat de ondertekening „in deze zin en bedoeling is”, d.i. **dit betekent en bedoelt**: dat de formulieren absoluut onder Gods Woord staan en bij verschil altijd wijken moeten; en dat dit niet door een persoon wordt beoordeeld, maar door een wettige kerkelijke vergadering (b.v. een classis? waarom niet gesproken van een synode, waar het alle kerken aangaat?). **De betekenis en bedoeling zijn dus geen erkenning van overeenstemming met Gods Woord.**

En het grote middenstuk is eigenlijk niet anders dan een maskerade van vroom-aandoende be-
tuigingen van eerbied voor de schrift, - in wer-
kelijkheid ('t is hard maar waar!) het vrij-
maken van de weg door zich aan de klem van
de belijdenis te onttrekken om nieuwe dingen
te kunnen invoeren, die wij, noch onze vaders,
gekend hebben! Eigenlijk staat er iets van
gelijke strekking als wat in het ondertekenings-
formulier van de herv. kerk van het jaar 1816
stond: een verklaring, dat de predikanten „de
leer, welke overeenkomstig Gods heilig Woord
in de aangenomen formulieren van enigheid
der Ned. Herv. kerk is vervat, ter goeder trouw
aannemen en hartelijk geloven” (vgl. dr. H.
Bouwman, Geref. Kerkrecht, II, 575), vet v. mij.
Volgens Donker Curtius, de toenmalige kerk-
vorst, hebben de opstellers bedoeld: „de leer
der formulieren voorzover die met Gods Woord
overeenkomt” (vet v. mij). De praktijk werd,
dat niemand zich aan de formulieren bond als
hij persoonlijk een afwijkend standpunt in-
nam (vgl. Bouwman a.w.575v). Nu versta men
mij goed: niet graag zou ik in de kerkeraad van
Breda de verborgen bedoeling willen toeschrij-
ven om de deur tot leervrijheid algeheel open
te zetten, zoals dat in 1816 is gebeurd, wat tot
veel strijd geleid heeft, maar ik kan me toch
niet ontworstelen aan de gedachte, dat er wel
verband moet gezien worden met de door-de-
particuliere-synode-van-het-Zuiden-afgewezen
leer van ds. Telder c.s. over het niet-voortbe-
staan van de menselijke ziel of geest en dus
het niet-zijn van hemelse zaligheid vóór de op-
standingsdag, m.a.w. dood is dood en er staat
in feite een nieuwe mens op, - een dwaling, die
al onrust en verwarring genoeg heeft gesticht!
Er staat in het Bredase ondertekeningsformu-
lier duidelijk, dat men de formulieren niet
„voor eensluidend met de volstreckte waarheid”
acht, nl. zonder eventueel-corrigerende com-
mentaar (wat wel de bedoeling schijnt te zijn
van de bijstelling: „als losse en op-zichzelf-
staande stukken”). Duidelijk wordt dit in toepassing
gebracht bv. op bladz. 32-35 van het
reeds genoemde boek, waar ds. Telder zich goed
bewust is, tegen de catechismus in te gaan; idem
bladz. 151vv. 166, 170. Intussen is het tragisch,
dat de deur hier open gezet is voor beschou-
wingen, waarin de schrijver gesterkt is gewor-
den door Barthiaanse theologie en nieuwe wijs-
begeerte, zoals uit de inhoud en de verwijzings-
naar andere theologen blijkt, en dan de ver-
zuchting slaakt, dat wie de belijdenis in de
door-hem-afgewezen lering volgt, onder in-
vloed zou staan van een heidense wijsbegeerte
die in de catechismus zou nawerken. Tragisch
vind ik het wringen van de schrift in een nieuw
wijsgerig systeem, het wonderlijke omspringen
met bijbelteksten, waarop door de pers met de
Kamper Kerkbode voorop een vernietigende
kritiek is geleverd.

Intussen heeft de Bredase kerkeraad, na veel
interne besprekingen en bespreking met de
gemeente in dit voorjaar, dit ondertekenings-
formulier (waarop men zich o.a. baseerde op
uit-verband-gerukte uitspraken van Kuyper,
waarop prof. Kamphuis in de Reformatie ge-
wezen heeft) teruggenomen. Gelukkig! Maar
men is niet kunnen komen tot de erkenning,
dat de belijdenis in alles (nl. wat de leer der
schrift betreft, want daar gaat het over) met
het Woord Gods overeenstemt. En dit heeft dan
wel geleid tot het zich afscheiden door een
4-tal ambtsdragers met een deel van de ge-
meente. Het is vurig te wensen, dat de van-de-
belijdenis-afwijkenden zich op dit punt beke-
ren. Waar de grondslag van de belijdenis,
die met Gods Woord in alles overeenstemt,
wordt weggenomen is niet anders dan de breuk
mogelijk. Zijn er bezwaren - men brenge die
met deugdelijk schriftuurlijk bewijs op de ker-
kelijke vergaderingen, wat Breda niet gedaan
heeft (de uitspraken van de P.S. zijn naar aan-

leiding van kerken buiten het ressort geweest!)
en het is tenslotte een zaak die alle kerken aan-
gaat en dus uiteindelijk op een synode thuis
behoort. Maar dan niet doen alsof de neus
bloedt en door woord en geschrift ondanks de
gedane P.S. uitspraak, die op de schrift is ge-
grond, infiltreren in de andere kerken! I.d.W.

OM DE CHRISTELIJKE PERS

De situatie.

Eén van de moeilijkste situaties is de monopo-
lie-situatie, dat je het alleen te zeggen hebt.
Dan is er geen instantie aan wie je rekenschap
behoeft te geven of die je ter verantwoording
kan roepen.

Zo'n monopolie-situatie lijkt wel aardig; wat is
er aangenamer dan onbegrensde onafhankelijk-
heid?

Wie doet je wat?

In zo'n monopolie-situatie dreigt de christelijke
pers in Nederland te geraken met al de nade-
len daaraan verbonden.

Die situatie blijkt onder meer uit een artikel
van dr. N. J. Hommes: „Christelijke ethiek en
opmaak van een christelijke krant” in het Ge-
reformeerde Weekblad van 23 en 30 april j.l.,
waarin de schrijver de moed heeft om kritiek
te oefenen op de grote christelijke Dagblad-
pers (Trouw en de Diemerpers, d.i. de Rotter-
dammer e.a.). Hij beschuldigt deze pers van
eenzijdige voorlichting en opmaak (de „kop-
pen”) eigenlijk al sinds de (her)verschijning
na de oorlog. „In de oorlog hebben wij ons fel
verweerd tegen gelijkgeschakelde pers, maar
we zitten wat de voorlichting op het christelijk
sociale punt aangaat, met een gelijkgeschakel-
de pers”. Deze pers staat in politiek opzicht de
democratie voor, gelijk recht voor allen, maar
past die in eigen kring, tegenover de huisgen-
ten des geloofs niet toe, want dan zwijgt men
diverse stemmen dood, bijvoorbeeld wat „Ambt
en Plicht” en „Tot vrijheid geroepen” aan cal-
vinistische inbreng op de markt brengen.

Hommes maakt zijn beschuldiging verder waar,
door te zeggen, dat onze christelijke dagbladen
jarenlang de P.B.O.'s sterk gepropageerd heb-
ben, daarover geen kritiek wilden opnemen,
en nu blijkt het toch met die P.B.O. niet goed
te gaan, terwijl „de tegenstanders van de
P.B.O. onder ons jarenlang of doodgezwegen of
beschouwd werden als oerconservatief, reac-
tionair, liberaal of „telegrafisch”, het allergerste
dat denkbaar is”.

En van de onverantwoorde opmaaktactiek (de
„koppen”) geeft Hommes het voorbeeld, dat
„Trouw” van 11 maart j.l. onder de kop: „Ar-
beiderscommissaris in ons land veel waard”
een bespreking geeft van een geschrift waarin
juist ook de tegenstanders daarvan breed aan
het woord zijn.

Ik hoop, dat zo duidelijk is, wat Hommes be-
doelt in het sociale vlak.

Durft de christelijke pers geen eerlijke voor-
lichting te geven? Of wil ze niet?

Is dat soms christelijk, dat ons (synodaal) ge-
reformeerde volk door jarenlange „koppen”
voorlichting, suggesties en toespelingen de in-
druk moest krijgen, dat die vrijgemaakten
maar niks wilden, geen verzoening en geen
samenspreking, en dat wij toch heus wel alles
gedaan hadden? Welke leugengeest heeft die
redactie bureaus betoverd? Totdat ons volk zich
omkeert en zo'n frauduleuze voorlichting niet
meer gelooft.

Het is de grote schuld van onze christelijke
pers, dat zij door zwijgerterreuzen enerzijds en

door eenzijdige voorlichting anderzijds de men-
taliteit van ons kerkvolk ten opzichte van de
ware eenheid en eucumeniciteit der kerk ver-
leugend en vergiftigd heeft en daardoor de
kerkscheuring van 1944 in stand houdt en gro-
ter maakt dan ze in wezen is.

De christelijke pers heeft geheerst op het ker-
kelijke erf en heerst nog; en daardoor kon de
synode komen tot haar uitspraak dat er in we-
zen geen bezwaar is om toe te treden tot de
Wereldraad van Kerken. Wijzigd zij geen
koers en zou de nieuwe synode tot de werke-
lijke aansluiting bij het conglomeraat van Bij-
bel-ondermijnende eenheidsmanifestatie over-
gaan, dan is een schade aan de reformatori-
sche kerk te wachten, waarvan de ramp van
1944 slechts de inleiding was.

Misschien ligt dan het grote probleem in haar
vrijheid. De pers geniet een enorme vrijheid;
dat zijn de heren zich bij spectaculaire gebeur-
tenissen dan ook welbewust, en weer terecht.
Maar even groot als hun vrijheid is om van
alles te weten en om over van alles te schrij-
ven is hun verantwoordelijkheid. Met welke
onbevooroordeeldheid denken en schrijven zij?
Welk geduld kunnen zij in hun hoge tempo op-
brengen? Met welke liefde schrijven zij? Kij-
ken ze niemand naar de ogen? Of iedereen?
Welke zelftucht en eerlijkheid betrachten ze?
Welk doel stellen zij zich? En tenslotte: welk
respect hebben zij voor de kerk van Jezus Chris-
tus? Want laten we eerlijk zijn, dat is de grond
ook voor de christelijke pers. Het kan bekend
zijn, dat ik geen weekhartige klementie be-
pleit voor het al te menselijke binnen de kerk,
maar de kritiek moet gedekt zijn door het goud
van het geloof en de liefde.

We zullen ook met de christelijke pers wel
binnen de strijdende kerk blijven, en alleen
zo kan het vruchtbaar zijn om aan deze strijd
mee te doen.

Vraag: zullen de genoemde bladen (van) dit
artikelje (wat) overnemen of hierop reage-
ren?
E. M.

Uit: Waarheid en Eenheid (syn.).

Dankbaar voor deze gedurfde, eerlijke ontboe-
zeming.

I. d. W. (a.i.).

EEN DANKBAAR

EN NUTTIG GESCHENK

„Niets nevens U”

BIJBELS DAGBOEK

onder redactie van Ds. H. VELTMAN.

★

Elke dag een korte Schriftoverdenking,
geschreven door onze eigen predikanten.

Luxe prachtband

In elke boekhandel

Prijs slechts f 7,50

Drukkerij-Uitgeverij J. Boersma
ENSCHEDA

bouw tolereert nl., dat er verbindingen blijven met allerlei organisaties, die al voor de dertiger jaren de Geref.-belijdenis als richtsnoer verworpen hebben. Frontsoldaten, zo meent hij, moeten alleen zien wat zich vlak voor hen aan het front voordoet.

Om zijn bedoeling duidelijk te maken, verwijst hij naar de houding van kerkleden, die lid van de N.S.B. werden. Ze meenden op kerkelijk terrein Christus te kunnen dienen en op andere terreinen zich te kunnen inzetten voor het komende Duitse rijk.

Zo zijn er thans kerkleden, die menen lid te kunnen zijn van de A.R.P. of C.N.V. Dat is een dubbelslachtige houding, te vergelijken met die van de n.s.b.-ers.

Zulke mensen hebben er geen oog voor, dat Gods volk de strijd des Heeren op alle fronten zal voeren, en zich dus niet met de vijand vermengen mag.

Moeten deze mensen als volmondig kerklid aanvaard worden?

Zijn antwoord hierop is bevestigend, maar ze moeten tot in het oneindige vermaand worden. Treedt men echter actief tegen deze vermaningen op, dan zal daarom gehandeld moeten worden. Collaborateurs moeten afgescheiden worden in het front van Christus, niet wegens hun lidmaatschap als zodanig, maar wegens hun ondermijnende actie.

Het antwoord van deze oude broeder is duidelijk. Daar zijn in onze kerken vele collaborateurs, die tuchtwaardig zijn.

We moeten op deze oude broeder toch maar niet boos worden. Ik geloof, dat deze br. (hij schrijft van zichzelf nooit een ambtelijke functie bekleed te hebben en een doodgewoon frontsoldaat te zijn) oprecht meent, wat hij schrijft. Aan zijn woordkeus (ik gaf een samenvatting van zijn brief) is ook te merken, dat hij trachtte geen pijn te doen, maar slechts de bedoeling had iemand, die hij als collaborateur ziet, te waarschuwen.

Neen op deze br. moeten we ons maar niet boosmaken, al ziet hij het werkelijke front niet goed meer. Maar is het geen verschrikkelijke zaak, dat eenvoudige kerkleden door voorlichting vanaf kansel en in de pers tot zulk een opvatting komen over hun medebroeders en zusters?

Geen frontsoldaat, maar collaborateur.

Zo spreken brs. en zrs., die de verschijning van de Here Jezus Christus in onverderfelijke liefhebben, voorgelicht door hun kerkelijke leiders, over elkaar.

Ik meen, dat Paulus ons in I Kor. 4 zegt op andere wijze over elkaar te denken en te spreken.

J. Meulink

PERSSCHOUW

„Het is er boos”

De kroniekschrijver van „Ambt en Plicht” schreef in het aprilnummer het volgende:

Op de grammofoonplaat, door het Ned. Bijbelgenootschap uitgegeven ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan, zingt Conny Stuart een liedje 'Aan een klein meisje'.

Dat kleine meisje speelt nu nog met poppen en droomt van elfjes en de zangeres vertelt haar iets van de wereld der grote mensen. Hier volgen enkele fragmenten:

Dit is het land, waar grote mensen wonen,
Je hoeft er nog niet in: het is er boos...
En boze stukken staan in boze kranten,
en dat doen boze mannen voor hun brood.
Een bos is hier alleen maar een boel bomen
en de soldaten zijn niet meer van tin.

Dit is het land, waar grote mensen wonen,
Wees maar niet bang,... je hoeft er nog niet in.

Aangezien de Heiland ons geleerd heeft te worden als de kinderen, schaam ik mij niet om te verklaren: ik ben dikwijls bang in het land, waar grote mensen wonen en in zulke perioden denk ik: hoeft ik er maar niet in.

De wereld van de grote mensen is bar en boos, de soldaten zijn helaas niet van tin en de wachters op de muren zijn verbeterde houwdegens, die geen onderscheid kennen en maken tussen vriend en vijand. Weeg je woorden op een goudschaaltje, formuleer je zinnen uiterst zorgvuldig, want onder grote mensen is niet hetgeen je bedoelt belangrijk, maar hetgeen met goede of kwade wil uit je woorden kan worden gedistilleerd.

Luther was een groot en begenadigd reformator, zijn tijdgenoot Calvijn eveneens. Toch schreef de eerste boze stukken tijdens boze discussies.

Luther had volgelingen, Calvijn had ze ook. Beider volgelingen waren gegrepen door de glans en de rijkdom van het door bijgeloof versluierde evangelie. Voor die glans en rijkdom trotseerden zij psalmen zingend de brandstapel. Zingend en getuigend stierven Lutheranen en Calvinisten de wrede marteldood. Maar ondanks de rijkdom van het nieuwe, volle evangelie waren zij vijanden.

Dat de grote reformatie tot zegen voor heel de wereld geworden is, kan niet op rekening van mensen worden geschreven. Ondanks hun grote tekortkomingen, heeft God genade en ere gegeven.

Wij kunnen wat dichter bij huis komen.

De afscheiding van 1834 was reformatie en de afgescheidenen hebben, meer dan wij ooit zullen weten en voelen, ondervonden wat het is: gereformeerd te zijn.

Zonder wraakgevoelens en zonder rancune, maar wél met een bewogen hart lezen wij nu de geschiedenis van de afscheiding met inkwartiering van rabauwen, bittere vervolging en zuchten in gevangenis. Hoe hebben de vaders der afscheiding gekreund onder de onrechtvaardige bejegening hun door kerkelijke en politieke autoriteiten aangedaan.

Wij zouden denken: de zweep van hen, die de afgescheidenen zo meedogenloos striemde, zal toch in ieder geval de gereformeerden wel op één hoop geslagen hebben.

Helaas; de werkelijkheid is anders.

De hele geschiedenis van de afscheiding is een lang en beschamend verhaal van onderlinge ruzie en naijver.

Het treurig kabaal van scheldpartijen, hooglopende ruzie en verkettering drong luide door tot de buitenwacht. Dat heeft het aanzien van de afgescheidenen afbreuk gedaan en de reformatie in haar voortgang belemmerd. Groot was in die dagen het aantal trouwe broeders en zusters, die 'voor het goede' waren, waarmee zij wilden zeggen, dat zij hunkerden naar de gezonde, gereformeerde prediking. Maar 't onderling gekrakeel en de met enthousiasme bedreven onderlinge ketterjacht, blokkeerde voor deze vromen de weg naar de gereformeerde kerken.

Een zeer bekende en zeer veel gelezen schrijver uit die dagen, de Ned. Hervormde dominee C. E. van Koetsveld, geeft in zijn 'Schetsen uit de pastorie van Mastland' een betrouwbaar beeld van het kerkelijk leven in de eerste tientallen jaren na de afscheiding. Dominee en letterkundige Koetsveld was niet vrijzinnig. Als theoloog heeft hij juist bekendheid gekregen door zijn bestrijding van het modernisme. Maar gereformeerd was hij bij lange na niet. Tegenwoordig zouden wij hem indelen bij de middenorthodoxie.

Welnu, ds. Koetsveld had in zijn gemeente ook enkele lieden die 'voor het goede waren'.

En evenals zijn collega's had hij nogal wat met deze lastige kerkleden te stellen. Immers, zij staken hun kritiek op de wijze, waarop die kritiek zich uitte.

Daar had je b.v. de oude, zachtmoedige dorps-smid, baas Klaver. Het was algemeen bekend dat hij behoorde tot de groep mensen, die voor

Bij het overlijden van ds. H. Vogel

Zaterdag voor een week ging opnieuw een schok door onze kerken, toen het overlijden van ds. Vogel bekend werd. In onze fel reagerende kerkelijke gemeenschap gaat zo'n bericht van pastorie tot pastorie en van gemeente tot gemeente. Op vele kansels hebben de predikanten aan zijn overlijden aandacht geschonken.

Natuurlijk lijdt allereerst Enschede door het sterven van Vogel een groot verlies. Hij was hier om zo eens te zeggen „een instelling” geworden. Hij stond in Enschede van 1943 tot 1946 in de tijd van onderdrukking en verzet in het nationale leven. Hij maakte er ook de kerkelijke strijd mee. Op beide fronten zette hij zich met de volle kracht van zijn krachtige persoonlijkheid in voor de strijd tegen de tyrannie. Het was voor zijn besef één strijd.. Wat heeft hij veel onderduikers en verzetsmensen in zijn pastorie gherbergd. En na september 1944 doorkruiste hij Overijssel en de Gelderse Achterhoek in een onafgebroken reeks van spreek- en preekbeurten voor de vrijgemaakte kerken. In 1950 werd hij opnieuw dominee van Enschede en in die tweede periode heeft hij enorm veel werk verzet voor de zending. Het was niet het minst aan zijn rusteloze activiteit te danken dat de zending op Nieuw-Guinea zonder schokken verliep, ondanks de terugkeer van ds. Drost en de soevereiniteitsoverdracht van het eiland. Hij was ook voorzitter van het verband van evangelisatiecommissies waarvoor hij, met name door de redactie van „Lichtstralen”, bergen werk verzette. Ik noem maar enkele voorbeelden uit de vele taken die hij in allerlei organisatorisch werk in Gods koninkrijk vervulde.

Vogel was met hart en ziel vrijgemaakt predikant. Toch slaagde hij erin aan dat dominee zijn in de vrijgemaakte kerk een geheel eigen inhoud te geven. Terecht noemde ds. I. de Wolff hem in de Enschedese Kerkbode een nationale figuur. Hij dacht er niet over zijn activiteiten alleen te beperken tot eigen kring. Toen er in 1959 beweging kwam in de gebonden kerken aarzelde hij niet de mogelijkheden, die zich toen tot een verantwoord christelijk gesprek voordeden, aan te grijpen. Hij gaf zich daarvoor geheel en had het er voor over door velen daarin niet begrepen te worden.

In ons eigen kerkelijk leven was hij een man die zich aan „de afspraken” wilde houden, zoals hij dat pleegde te noemen. Als je die loslaat, zei hij, ontbind je in het kerkelijk leven de chaos. Daarom stuitte het geknoei met het in artikel 79 en 80 K.O. bepaalde in de zaak Groningen-Zuid hem tegen de borst. Hij stond er óók op dat bezwaren tegen de inhoud van de confessie conform het ondertekeningsformulier in kerkelijke bespreking werden gegeven. Hij was wars van ketterjacht en partijdrijven: dat betekende voor hem echter niet, dat hij niet krachtig wilde vasthouden aan de overeengekomen grondslagen van het kerkelijk leven. Op critieke momenten werd hij verschillende malen geroepen tot het presideren van belangrijke kerkelijke vergaderingen: hij was praeses van de generale synode van Enschede 1955 en van de particuliere synode van Overijssel en Gelderland die rond de jaarwisseling besluiten nam in de moeilijkheden rond de G.S. van Delfshaven. Vogel was in ons kerkelijk leven een samenbindende figuur en zulke mensen zijn in de tijden, die wij beleven, goud waard. Er is alle reden ons af te vragen wat de Here er mee voor heeft door ons mannen als Jas Vink en Henny Vogel af te nemen.

Zelf had ik het voorrecht in mijn Enschedese jaren veel met hem om te gaan. Hij was een goed en trouw vriend en een pastor met een warm hart. Hij was in Enschede en bij velen buiten deze stad geliefd. Dat blijkt niet het minst uit de vele hartelijke reacties bij zijn overlijden en uit de overweldigende belangstelling bij zijn begrafenis. Dominee zijn is een werk in Gods koninkrijk dat beslist niet uit de tijd is.

Vogel gaf aan dat ambt, dat op zo heel verschillende manieren kan worden bediend, een eigentijdse inhoud, die toch in zijn grondpatroon niet afweek van wat het ambt van dienaar des Woords in de Gereformeerde Kerken altijd is geweest. Je kon van hem leren en zijn vrienden onder de collega's zullen veel in hem missen. De God aller genade, die hij in zijn leven met heel de inzet van zijn persoon diende, trooste zijn vrouw en kinderen.

Enschede

R. H. Bremmer

het goede waren. Maar om nu z'n dominee zo maar met harde kritiek op het lijf te vallen, neen, dat deed hij niet. De ondervinding had hem geleerd, dat veel dominees dat niet konden verdragen en boos werden.

Maar als dominee er zelf naar vraagt: 'Nu dan, de wijze van spreken in deze tijd is niet, zoals ik die gewoon was van de bejaarde predikant wien ik, als middel in Gods handen mijn bekering verschuldigd ben.

Ik hoor niet genoeg van de vloek der wet voor de goddelozen en de noodzakelijkheid der wedergeboorte voor alle mensen.'

Het staat in ds. Koetsveld te prijzen, dat hij niet boos werd bij de toch wel fundamentele kritiek van de zachtmoedige oude baas Klaver.

Zoals altijd, schuift dominee de kritiek maar op het niet begrijpen van de tijd en preekwijze.

Maar baas Klaver zal geen boze stukken schrijven in boze kranten. Neen, dan de vinnige, venijnige kleermaker, baas Perker! Ook hij is 'voor het Goede', maar in de kerk komt hij maar zelden en als hij er eens wél komt, laat hij de prediker demonstratief blijken, dat hij niet komt om de preek, maar om de KERK.

Met hem krijgt dominee natuurlijk hooglopende ruzie. Perker beheerst volkomen alle tonaties van de tale Kanaäns en hij spreekt z'n dominee aan met 'mijnheer', waarbij de nadruk stevig valt op het 'mijnheer'.

En na zo'n hooglopende vrome ruzie zegt hij tot z'n dominee: 'Ik kan het niet langer onder Uw gehoor uithouden, en als het zo blijft moet ik mij verenigen met dat gedeelte van Gods arm en ellendig volk, dat al van Uw kerkgenootschap is afgescheiden'.

Nou, helemaal ongelijk had de venijnige kleermaker, voor zover het de feiten betreft, niet, maar noch de zachtmoedige dorpsmid, noch de kiftende kleermaker voegden zich bij de afgescheidenen.

Waarom niet?

Ook dat zegt dominee Van Koetsveld ons: 'Het algemeen afkeurend oordeel der gemeente en de dwaasheden der afgescheidenen op naburige plaatsen hebben hen nog weerhouden om ons geheel te verlaten'.

Hier is eigenlijk het verhaaltje uit, maar de leerzame moraal bij lange na niet.

Wij leven nu zo'n 120 jaar later, maar is er veel veranderd?

Vanwege de boze brieven, die boze broeders mij in boze stemming schrijven, durf ik mij niet aan de moraal van het verhaal te wagen. De lezer moet ook wat te doen hebben.

Baas Klaver en baas Perker gingen graag op de zondag door weer en wind uren lopen om een afgescheiden dominee te horen. Want zij kenden beiden het gemis van het levende, ontdekkende Woord en hun hart hunkerde er naar.

Maar als baas Perker zich eens wél bij de afgescheidenen had gevoegd? De geschiedenis leert, dat er onder de vaderen der afscheiding en hunne zonen nogal wat Perkerfiguren zijn.

Klaver zou niet zo opgevallen zijn. Een stille in den lande, zeggen we dan.

Maar de aanwezigheid van Perker demonstreert zich wel. Want hij is actief en als er wat te doen of te vechten valt, staat hij vooraan.

Ja, die Perkers; wij mogen het nu zeggen, want ze zijn reeds jaren dood en het is lang geleden, zij hebben veel bladzijden van de geschiedenis der afscheiding donker gekleurd.

En de Perker van dominee Van Koetsveld?

Hij zag en zeide het wel goed. De afgescheidenen waren een deel van Gods arm en ellendig volk. Maar ondanks de geregelde prediking van het volle, rijke Woord, ondanks de uitdrukkelijke vermaning tot dagelijkse bekering, ondanks de bittere vervolging, waaraan zij blootstonden, ondanks de duidelijke vermaning van hun Heer en Heiland: 'Leer van Mij, dat ik zachtmoedig ben', waren zij hard voor zich zelf en hard voor hun medebroeders, drong het beschamende krakeel luidde door tot ver buiten de muren van hun schamele kerkgebouwtjes.

Nog eens, ik waag mij niet aan de moraal. Conny Stuart kan tegen dat kleine meisje zeggen: Wees maar niet bang, je hoeft er nog niet in.

Maar wij moeten tegen onze kinderen zeggen: Kom ga met ons en doe als wij. Daarom ben ik bang.

C. V.

KOREA

Thans op 7 mei laat ik volgen mijn Tweede Verantwoording van gelden, die ik ontving voor de voedselvoorziening voor de studenten van het korea Theological Seminary te Poesan.

27 april.

Ontvangen van 578828 W.v.E. f 10,-; 378535 B.v.W. f 5,-; 358441 P.v.H. f 2,50; 259089 J.J. f 5,-; 251267 D.K. f 10,-; 115491 A.D.v.S. f 2,50 en van Gemeentegiro te A. f 17,50 van K.P.L. Op dezelfde dag viel in m'n brievenbus een

enveloppe met twee tientjes f 20,-.

28 april.

De post bracht 2 overschrijvingen: van 54952 W.J.H. f 10,-; van S.H.S. 1154192 f 5,-.

29 april.

f 25,- van J.B. 866355; van 993482 M.G. f5,-; van 987039 M.J.B. f 20,-; 6572 P.v.d.H. f 20,-; 212045 J.W.v.T. f 10,-; 329256; B.J.v.d. W. f 25,-; J.K. Fzn. 328722 f 5,-; 561186 D.Y. f 25,-; Mej. C.A.K. 688218 f 25,-; N.V.v.O. 1125477 f 250,-.

De eerste mei.

De post bracht via de Nutsspaarbank te H. f 25,- v. mej. M.C.W.; f 2,50 van B.H. 673909; van M.v.d.Z. (even de groeten!) (521707 f 10,-; van 82806 mej. H.v.Z. f 10,-; van 500706 A.V. f 25,-; van G.v.d.L. (de bijdrage van een gepensioneerde) f 5,-.

Op vier mei viel er weer een groene envelop in de bus van 130279 G.H.M. f 5,-; van 434363 M.v.D. f 10,-; van 367885 J.M.B.-V. f 5,-; van 867225 J.K. Azn. f 5,-.

Zes mei.

Een verzamelgirokaart 9800 dr.J.V. f 25,-; een „eerste betaling van Joh. L. van 943796 f 2,50; f 17,50 van C.H.v.d.W. 282997.

En op heden 7 mei, de dag waarop ik deze tweede verantwoording afsluit vond ik in mijn brievenbus een klein envelopje met f 25,-; per giro f 5,- van 429934 van m'n oud gemeentelid Mans V.; f 10,- kwam van T.B., die dit bedrag stortte op mijn rekening; f 5,- van 927024 van W.M. en de rij werd gesloten door H.v.W. 898498 met een bedrag van f 20,-.

Zo is de stand op 7 mei te 12 uur. In ontving in totaal per giro f 1810,25; in contanten f 80,-. Tezamen f 1890,25. Daarvan is bereids f 1155,- door mij overgemaakt naar Korea. Stand van de kas op heden f 1890,25 — f 1155 = f 735,25.

Alles bij elkaar na enkele weken een mooi bedrag. Maar we gaan door. Als men bedenkt dat de voeding voor één student daar volgens dominee Chah ± f 3,- per dag kost is er door deze actie voor 18 studenten één maand voedsel. En daarom stoppen we in onze overvloed nog niet.

Zoals men weet loopt er nog een andere actie. Maar voor andere doeleinden. We rijden elkaar niet in de wielen.

Mijn gironummer is nog steeds 903391 t.n.v. G. Visee, Vloeddijk 113, Kampen.

Aan allen hartelijk dank.

Met hart. gr. G. Visee

VERANTWOORDING GIFTEN KERKWERK ITALIE

Hoewel de stroom de laatste tijd wat trager vloeit, kan ik toch de volgende bijdragen verantwoorden:

C.A.K. te Z. f 50,-; S.C.S. te S. f 25,-; J.L. te K. 2 x f 2,50; C.v.A. te U. f 25,-; F.M. te A. f 3,-; J.K. te H. f 5,-; J.B.-V. te R. f 5,-; totaal f 118,-; totaal incl. vorige verantwoordingen f 7.951,79.

Allen mijn hartelijke dank!

Gaarne zal ik spoedig in staat gesteld worden een nieuwe lijst van giften te publiceren. U kunt Uw bijdragen overschrijven op postrekening Nr. 50440 (P. Groen, Rotterdam).

P. Groen.

KERKNIEUWS

Beroepen te Zuidwolde: (Dr.) J. Scheltens te Blija (Fr.); te Leens: (bij accl.) D. Berghuis te Grootegast-Gerkesklooster-Stroobos; te Rozenburg: (bij accl.) P. Deddens te Creil; te Vrouwenpolder: kand. K. J. Kapteyn te Groningen.

Examina. Voor het kandidaatsexamen slaagde de heer D. J. R. Brink, Zuiderhoofdstr. 48 te Krommenie.

Zwijndrecht. De diensten vangen aan om kwart over 10 en 5 uur.

Begravenis Ds. H. Vogel

Vrijdag 7 mei j.l. vond in Enschede onder zeer grote belangstelling de begravenis plaats van Ds. H. Vogel, in leven predikant van de kerk van Enschede-Noord. Aan de teraardebestelling ging een rouwdienst vooraf in de Noorderkerk, waar tal van sprekers het woord

voerden. Ds. I. de Wolff koos als uitgangspunt voor zijn toespraak Joh. 17 : 24. Voorts spraken oud. Hilverda namens de kerkeraad, Ds. D. Zemel als collega, Dr. R. H. Bremmer namens Enschede-Oost, waar Ds. Vogel van 1943-1946 arbeidde, Ds. W. G. Raven namens de classis, Ds. K. D. Gerber namens de zending, Ds. J. van der Hoeven namens MESOZ, Ds. F. van Dijk namens het verbond van evangelisatie-commissies, de heer G. Storm namens het bestuur van de Jongelingsbond, waarin Ds. Vogel van 1946 tot 1963 zitting had. Na afloop van de dienst begaf men zich naar de Oosterbegraafplaats. Bij de groeve sprak Ds. I. de Wolff. Een zoon van Ds. Vogel dankte voor het ondervonden medeleven.

Offervaardigheid

Uit het verslag ingediend op de halfjaarlijkse bijeenkomst van de kerken die met de Geref. Kerk van Haarlem het zendingswerk in Ngutu, Zuid-Afrika verzorgen bleek dat de Kerk van Haarlem met de 15 met haar samenwerkende kerken in 1964 (f 27.529,17. Hiervan bracht de zendende kerk 43% op. In Haarlem draagt ieder belijdend gemiddeld f 48,— per jaar bij. Als in alle kerken zoveel voor de kerken werd geofferd zou dat betekenen dat bijna twee en een half miljoen gulden voor de zending zou worden bijeengebracht!

ADRESSEN

Winsum-Obergum, scriba: R. O. de Vries, Kloosterstraat 1, Winsum-Obergum.

Ds. J. D. Houtman. Het gironummer van Ds. Houtman te Heerenveen is 947478; de opgave in het Handboek is niet juist.

Ten Boer. Het gironummer van de kerk is 1211042 t.n.v. de penningmeester, Bouwerschapweg 42, Ten Boer.

Sliedrecht, scriba: B. van As, Simon Stevinstraat 2, Sliedrecht, telef. 01840-2158; diaconie: E. Kadijk, Rembrandlaan 193, Sliedrecht, telef. 01840-2815.

Groningen-Noord, correspondentie-scriba: J. K. Zuidhof, „Clamato”, Magnoliastraat 4, Groningen-Selwerd, giro 897986, tel. 05900-22855; notulen-scriba: H. B. J. Ellen, Tellegenstraat 2, Groningen, telef. 05900-35126; sub-scriba: A. J. Kloeze, Bernouilliplein 26, Groningen, telef. 05900-20839; diakonie: voorz. E. E. Boonstra, Nd. Stationstraat 32a, Groningen, telef. 24400; 2e secr. G. Vogel, Korreweg 107, Groningen, telef. 28755; Alg. Adj. K. Gunnink, Bernouilliplein 13, Groningen, telef. 29139; 1e boekhouder J. Zijlstra, Eijssoniussstraat 8, Groningen, telef. 33274; 2e boekhouder H. Huizinga, A. Pauwstraat 54, telef. 24392.

THEOLOGISCHE HOGESCHOOL

Candidaats-examen: geslaagd voor het candidaats-examen de heer D. J. A. Brink, Zuiderhoofdstraat 48, Krommenie.

WIJZIGINGEN HANDBOEK 1965

Blz. 43. **Huizum (Fr.)**. Adres Kerkeraad: P. v. d. Werf, Adr. Brouwerstr. 24, Leeuwarden. Adres Diaconie: J. Zwaagstra, Prinsessenweg 46 c, Leeuwarden.

Groningen-Noord. Boekhouder: H. Holwerda, Oppenheimstraat 16a, telef. 05900-33974. Giro t.n.v. de boekhouder van de Geref. Kerk te Groningen-Noord, no: 1173489 of de rekening bij de Handels en eff.bank Brugstraat 32 te Groningen, onder dezelfde tenaamstelling.

STUDENTENCORPS

„FIDES QUADRAT INTELLECTUM”

De Senaat van het Studentencorps van de Theologische Hogeschool te Kampen voor het jaar 1965/66 is als volgt samengesteld: D. F. Vreugdenhil, praetor; R. T. Urban, Ab-actis, Schoolstraat 12, Kampen (vak-adres: Weversburen 21, Drachten; G. R. Wielenga, Quaestor.

LIBERTAS EX VERITATE

De Redactie van Libertas ex Veritate heeft de eer U mede te delen, dat zij zich als volgt heeft samengesteld: C. H. van Alderwegen, hoofdredacteur. Mej. C. W. Burger, redactie-secretaresse. J. E. van Dam, redacteur. E. J. Kwaker-naak, redacteur. Correspondentie-adres: Klikspanweg 14, Leiden, telef. 01710-30204.

Zo juist verschenen:

DEZE IS JEZUS DE NAZARENER DE KONING DER JODEN

door H. W. den Haring.

Welke betekenis heeft Christus titel: „Koning der Joden?”

Een schriftuurlijke belichting van het weer acuut geworden Israël-probleem. Toezending na storting of overschrijving van f 1.— op giro 436974 Comité tot verbreiding van de Waarheid der Schriften, Rotterdam.